

Zwaaien tot je arm pijn doet

Een studie over sociale integratie en Opzoomeren in de straten van Rotterdam

Afstudeerscriptie

Door: Jacco Neleman
Studentnummer: 261872

Begeleider: Bram Peper

Rotterdam, augustus 2004

Sociologie

Faculteit Sociale
Wetenschappen (FSW)

Erasmus Universiteit
Rotterdam

Voorwoord

Voor u ligt het resultaat van zeven maanden noeste studiewerk. De vele uren die zijn gestoken in het nadenken over thema en opzet van de scriptie, het doornemen van literatuur, het veldwerk en niet te vergeten het schrijven zijn nu geculmineerd in dit 67 pagina's tellende document. Terugkijkend denk ik dat het de inspanning waard is geweest.

Allereerst een verklaring van de titel van deze scriptie, 'Zwaaien tot je arm pijn doet'. Eén van de mensen die in het kader van deze scriptie werd geïnterviewd vertelde dat hij eerst vrijwel niemand kende of groette in de straat waar hij woonde. Nu, na circa twee jaar Opzoomeren, is deze situatie veranderd. „Nu krijg ik bij wijze van spreken pijn in mijn arm van het zwaaien als ik aan het werk ben in de straat.”

Het idee voor deze scriptie ontstond naar aanleiding van de huidige discussie rond sociale integratie, iets wat ik koppelde aan het project Opzoomer Mee, dat dit jaar haar tienjarig bestaan viert. Daarnaast had ik eerder voor een ander al een paper geschreven over dit Rotterdamse initiatief.

Het voorwoord is altijd de geëigende plaats om een aantal mensen te danken. Mijn dank gaat in eerste instantie uit naar scriptiebegeleider Bram Peper die op het smalle en kronkelige pad dat leidt naar een scriptie mij vele nuttige wenken en adviezen heeft gegeven. Ook dank aan Han Entzinger, die mij niet alleen op weg hielp in de zoektocht naar geschikte literatuur, maar zich al in een vroeg stadium meldde als tweede begeleider. Vanzelfsprekend ben ik ook de vele mensen her en der in Rotterdam erkentelijk die instemden met een interview met ondergetekende en daarvoor hun huizen voor mij hebben opengesteld. Zonder hen was ik als onderzoeker niets begonnen.

Rest mij tenslotte niets anders dan u veel leesplezier toe te wensen.

Jacco Neleman

Rotterdam, augustus 2004

Samenvatting

Opzoomeren startte eind jaren tachtig van de vorige eeuw in de gelijknamige Rotterdamse straat als een burgerinitiatief om de eigen leefomgeving schoon te houden. In 1994 werd dit idee overgenomen door de gemeente, met grootschalige campagnes en een centraal Opzoomerbureau dat de activiteiten coördineert. Bewoners krijgen financiële ondersteuning bij bijvoorbeeld het organiseren van straatfeesten of het opknappen van de straat.

Acht jaar later, in 2002, wordt het Opzoomeren door het huidige college van burgemeester en wethouders grootschalig opgepakt als een middel om de sociale integratie in de Rotterdamse straten te bevorderen. Vorig jaar deden 1586 straten mee, waarmee de doelstelling van het college voor 2006 (1600 deelnemende straten) al bijna is gehaald. De gemeente introduceerde verder Stadsetiquette, een uitdieping van het Opzoomeren met verdergaande afspraken tussen gemeente en bewoners.

Uit dit onderzoek naar de geschiktheid van Opzoomeren als beleidsinstrument om sociale integratie te bevorderen komt naar voren dat dergelijke activiteiten op sociaal gebied wel degelijk hun vruchten afwerpen. De straatbewoners blijken elkaar beter te kennen na het participeren in

Opzoomeractiviteiten. Waar de bewoners in een straat voorheen zich niet of nauwelijks met elkaar verstonden, daar groeten ze elkaar nu of maken ze een praatje met elkaar. Het ontstane persoonlijk contact blijft echter vaak op dat niveau steken, slechts in een beperkt aantal gevallen komen bewoners naderhand bij elkaar over de vloer.

Verder komt uit dit onderzoek naar voren dat de basis van het Opzoomeren in een groot aantal van de onderzochte straten erg smal is. Slechts een handjevol mensen – in enkele gevallen zelfs één – moeten de kar trekken, wat de continuïteit van de activiteiten voortdurend bedreigt. Daarnaast doet het verschijnsel zich voor dat de motivatie en inspiratie van actieve bewoners die al lang meedoen begint op te raken, ‘Opzoomermoeheid’ zogezegd. Verder ervaren sommige actieve bewoners de bemoeienis van de gemeente bij de Opzoomeractiviteiten als hinderlijk en blijkt dat Opzoomeren her en der een ‘volks’ imago heeft. Ook geven de ondervraagden een andere betekenis aan het begrip sociale integratie dan de gemeente: waar het college de nadruk legt op het samenbrengen van allochtone en autochtone bewoners, daar geven de bewoners een meer algemene definitie met het gezamenlijk de verantwoordelijkheid nemen voor de gedeelde leefruimte.

Inhoudsopgave

1. Inleidend

Fasen integratiebeleid.....	1
Jaren zeventig: hinken op twee gedachten.....	1
Jaren tachtig: de gastarbeiders blijven.....	2
Jaren negentig: achterstandsbeleid.....	3
De jaren 2000-2003: verharding minderhedendebat.....	3
Stand van zaken integratie.....	6
Lokaal integratiebeleid.....	8
Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	8
Opbouw scriptie.....	9

2. Integratie

Visies op integratie: beleidsmakers.....	10
Visies op integratie: wetenschappers.....	13
Integratie en assimilatie.....	17
Maatstaven.....	17
Sociale cohesie.....	20

3. Onderzoeksopzet

Kernbegrippen en operationalisering.....	23
Onderzoeksstrategieën	24
Dataverzameling.....	25

4. Mensen maken de stad

Collegeprogramma.....	27
Mensen Maken de Stad.....	28
Projectbureau Opzoomer Mee.....	29
Historie van het Opzoomen.....	30
Werkwijze Opzoomen.....	31
Onderzoek Verwey-Jonker Instituut.....	32

5. Resultaten

Onderzoek.....	35
Resultaten interviews.....	37
Kenmerken van de straten.....	37
Start van het Opzoomen.....	38
De Opzoomeractiviteiten.....	39
Organisatie van het Opzoomen.....	40
‘Volks’ imago Opzoomen.....	42
Participatie Opzoomen.....	42
Gevolgen voor sociale cohesie.....	44
Bestaande contacten en nieuwkomers.....	46
Definities sociale integratie.....	46
Samenvattend.....	48

6. Analyse

Anonimiteit, buitenruimte en kinderen als motivatie.....	48
Problemen met organisatie.....	48
Veel inspanning nodig voor succes.....	49
‘Opzoomermoeheid’.....	49
Kritiek op gemeentelijke organisatie.....	50
Positieve gevolgen Opzoomen.....	50
Opzoomen in dimensies van sociale integratie.....	51
‘Gemeinschaft’ door Opzoomen.....	52
Opzoomen als ‘bonding’ sociaal kapitaal.....	53
Uiteenlopende definities van sociale integratie.....	53

7. Conclusie..... 55**8. Enkele beleidsaanbevelingen..... 58****Bronnen..... 59****Bijlagen:**

Bijlage 1: vragenlijst.....	62
Bijlage 2: lijst geïnterviewden.....	63
Bijlage 3: statistische data onderzochte wijken.....	64

1. Inleidend

Bijna een jaar was de parlementaire commissie onder leiding van VVD-Kamerlid Stef Blok aan het werk, wat resulteerde in een rapport van maar liefst 2500 pagina's, 68 conclusies en 27 aanbevelingen. Het onderwerp: het Nederlandse integratiebeleid van de afgelopen dertig jaar, voor de tafel van de commissie belicht door reeks experts, mensen uit het veld, immigranten, (oud-) bewindslieden en wetenschappers. Op 19 januari van dit jaar werd het rapport 'Bruggen Bouwen' uiteindelijk gepresenteerd, waarin Blok – in tegenstelling tot de algemene opvatting dat de integratie is mislukt - de milde conclusie trekt dat de integratie van veel allochtonen toch geheel of gedeeltelijk is geslaagd. 'Een prestatie van formaat', aldus Blok bij het aanbieden van zijn rapport.

Het thema (sociale) integratie lijkt sinds enkele jaren de kolommen van de kranten en het publieke debat te beheersen, met name sinds de opkomst van Pim Fortuyn op het politieke toneel in 2002. Het is dan ook misschien geen toeval dat in september van dat bewogen politieke jaar de motie van SP-fractieleader Marijnissen die leidde tot de parlementaire commissie werd aangenomen. Sinds het tweede kabinet Kok is er al een minister van integratie (Van Boxtel) en ook in de regeringsverklaring van het tweede kabinet Balkenende – dat in mei 2003 aantrad - vinden we het thema prominent terug. Voorlopig lijkt er nog geen einde te komen aan de publieke discussie rond integratie, hoe breed dit begrip dan ook opgevat kan worden.

Deze inleiding gaat in op de vraag hoe het integratiedebat en –beleid er de afgelopen dertig jaar heeft uitgezien. Welke fasen zijn daarin te onderscheiden? Daarnaast: wat is de huidige stand van zaken van integratie? Andere onderwerpen in deze inleiding zijn het lokale integratiebeleid, de probleemstelling en de opbouw van deze scriptie.

Fasen integratiebeleid

In het integratiebeleid van de afgelopen zijn een viertal fasen te onderscheiden (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.27 e.v; Snel, 2003; Entzinger, 2002). De commissie-Blok beschrijft deze als categoriaal beleid (jaren zeventig), minderhedenbeleid (jaren tachtig), integratiebeleid (jaren negentig) en een naamloze periode vanaf 2000, een fase die door Snel wordt gekenmerkt door 'een verharding van het minderhedendebat' (Snel, 2003, p.11).

Jaren zeventig: hinken op twee gedachten

Nederland was in de jaren vijftig en zestig voornamelijk een emigratieland, beleid voor immigranten was er dan ook niet. Een treffend voorbeeld in dit kader is de opmerking in een regeringsnota over

vreemdelingen in Nederland uit 1970, waarin wordt gesteld dat ons land beslist geen immigratieland is (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.28).

Dat integratiebeleid komt er pas schoorvoetend vanaf begin jaren zeventig, toen gastarbeiders en hun gezinnen zich vestigden in de oude stadswijken en het werk deden dat de autochtone Nederlanders niet meer wilden doen. Het beleid was nog sterk gericht op de terugkeer van de migranten, zoals ook blijkt uit de titel 'gastarbeider' waarmee ze in overheidsrapporten worden aangeduid. Behalve incidentele maatregelen op het vlak van arbeids- en woonomstandigheden was er vanuit de overheid geen behoefte om tot integratie van de minderheden over te gaan. Integendeel, de eigen cultuur moest worden behouden door onderlinge organisaties en clubs te bevorderen en het onderwijs in eigen taal en cultuur te organiseren. Integratie zou de terugkeer alleen maar belemmeren. Voorkomen moest worden dat kinderen van migranten niet terug zouden gaan naar uit landen als Marokko en Turkije omdat ze de taal niet meer machtig waren. „Vanwege de gedachte van tijdelijkheid en de verwachte terugkeer wordt in het beleid uitgegaan van het motto 'integratie met behoud van eigen identiteit' (TK, 2003-2004, 28689, nr. 8-9, p.28). De overheid hinkte dus op twee, volgens critici onverenigbare, gedachten: enerzijds het laten functioneren van buitenlanders in de Nederlandse samenleving, anderzijds de aandacht voor remigratie. Diverse politici en ambtenaren van die tijd zien in 'integratie met behoud van eigen identiteit' een alibi om niet te hoeven integreren of geen integratiebeleid te voeren. Volgens Snel wordt deze fase getypeerd door 'de mythe van de terugkeer' (Snel, 2003, p.7).

Als er al initiatieven werden ontplooid om migranten in te bedden in de Nederlandse samenleving, zijn die met name van particuliere aard, iets wat pas wezenlijk veranderd als begin jaren negentig de inburgeringscursussen van overheidswege worden ingevoerd.

De commissie-Blok heeft het in haar rapport over 'categoraal beleid' omdat de coördinatie over de verschillende migrantengroepen is verdeeld over de ministeries van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM, verantwoordelijk voor onder andere Surinamers en Antillianen), Justitie en Binnenlandse Zaken (vluchtelingen) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (gastarbeiders).

Jaren tachtig: de gastarbeiders blijven

Het besef dat het verblijf van de gastarbeiders niet zo tijdelijk was al eerst gedacht drong pas begin jaren tachtig door. De betiteling 'gastarbeiders' wordt in overheidspublicaties over dit onderwerp dan ook vervangen door 'etnische minderheden'. Er wordt grotendeels vastgehouden aan het motto 'integratie met behoud van eigen cultuur', maar niet meer vanuit de gedachte dat de migranten terug zouden gaan naar het land van herkomst, maar met het idee van multiculturalisme. De diverse bevolkingsgroepen moesten met elkaar zien samen te leven, met volwaardige deelneming van minderheden aan de Nederlandse samenleving, met gelijke kansen, rechten en plichten en zonder discriminatie. Behoud van eigen identiteit, zo was de gedachte van de Minderhedennota uit 1983, stimuleert de emancipatie in eigen kring, wat op haar beurt weer een positieve invloed heeft op de

integratie. Het door de overheid gestimuleerde Onderwijs in eigen taal en cultuur (OETC) is een directe uitwerking van deze gedachte.

Snel wijst erop dat de verzuilingstraditie werd opgepakt door voor de afzonderlijke migrantengroeperingen allerlei aparte voorzieningen in het leven te roepen. Verder verhuist de beleidscoördinatie van de minderheden van het ministerie van CRM (later Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur) naar het ministerie van Binnenlandse Zaken.

Jaren negentig: achterstandsbeleid

Begin jaren negentig verschuift de aandacht naar het bestrijden van de achterstanden van de minderheden, dit onder invloed van de economische crisis en de veranderingen in de economische structuur - de opkomst van de dienstensector en de neergang van de industriële sector -, waardoor met name minderheden op straat komen te staan. Het minderhedenbeleid wordt steeds meer integratiebeleid, gericht op het vergroten van de participatie van individuen binnen groepen met een achterstandspositie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Dit in plaats van de gerichtheid van het beleid op hele groepen. Volgens een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) uit 1989 is het beleid tot dan toe te veel blijven steken in praten over welzijn en is het echte probleem (de achterstand van minderheidsgroeperingen) eigenlijk niet aangepakt. Het begrip 'burgerschap' staat vanaf begin jaren negentig centraal bij het integratiebeleid. Daarbij wordt de individuele burger gewezen op de eigen verantwoordelijkheid, rechten en plichten. De burger moet niet lijdzaam wachten op steun vanuit de overheid, maar dient ook zelf een steentje bij te dragen. De nota 'Kansen krijgen, kansen pakken' van minister Van Boxtel uit 1998 staat in het teken van dit burgerschap. Het beleid op dat moment is te weinig effectief omdat er weinig aandacht is geweest voor de inspanningen zich heeft moeten getroosten om integratie mogelijk te maken, aldus de nota. Verder krijgen de gemeenten (de lokale overheid) een veel belangrijkere rol bij de daadwerkelijke uitvoering van het beleid. Daarnaast wordt voor het eerst uitgesproken dat een hoog immigratieoverschot de integratie van minderheden (en het draagvlak daarvoor) belemmert.

De jaren 2000-2003: verharding minderhedendebat

De laatste jaren staan in het teken van de 'verharding van het minderhedendebat' (Snel, 2003, p.11). Al begin jaren negentig begint de opvatting opgang te doen dat de integratie dreigt te mislukken, of zelfs al mislukt is. Toenmalig VVD-leider Frits Bolkestein was met een artikel in de Volkskrant in 1991 één van de eersten die pleiten voor een harder minderhedenbeleid, iets wat hem overigens op een storm van kritiek kwam te staan (Ornstein en Van Weezel, 1999, p. 150-171).

In het minderhedendebat werd de sociaal-economische achterstand niet meer als centraal probleem aangemerkt, maar het dreigend tekort aan sociale cohesie die ontstaat door de 'pluriformering van de Nederlandse samenleving, mede door de komst van steeds meer migranten en asielzoekers'

(Duyvendak, 2002, p.38). In een studie over solidariteit en sociale cohesie omschrijven Komter, Burgers en Engbersen laatstgenoemde begrip als de mate van binding tussen mensen, 'een statische toestand, iets van de mate van kleeftkracht van sociale banden (vergelijkbaar met de oorspronkelijke, uit de natuurkunde afkomstige betekenis van moleculen)' (Komter, Burgers en Engbersen, 2000, p.11). Dit in tegenstelling tot het actievere begrip solidariteit, dat verwijst naar de concrete gevoelens en gedragingen die tot eerdergenoemde binding kunnen leiden.

Aanjager van deze verschuiving van de probleemdefinitie was de huidige hoogleraar grootstedelijke politiek en 'integratiedeskundige' Paul Scheffer met zijn spraakmakende essay 'Het multiculturele drama' (NRC Handelsblad, 29 januari 2000). Hij gaf daarmee de aanzet tot een publiek debat over integratie in Nederland. Volgens Scheffer blijven hele generaties allochtonen achter en dreigen ze door een falende integratie een etnische onderklasse te gaan vormen - en daardoor een bedreiging voor 'de maatschappelijke vrede'. Hij kwam, nog voordat Fortuyn met deze boodschap in de publieke belangstelling kwam, tot de conclusie dat de politiek de afgelopen decennia apathisch heeft toegekeken, waar zij eigenlijk allang had moeten ingrijpen. De huidige etnische minderheden zullen niet integreren, in ieder geval niet zoals dat vroeger tijdens de verzuiling met religieuze groeperingen als bijvoorbeeld katholieken en gereformeerden was gebeurd. „De culturele samenhang waarbinnen het verschil kon worden beleefd is nu veel minder voorhanden; er zijn weinig bronnen van saamhorigheid.” Scheffer bestreed daarom in zijn artikel dan ook dat integratie een kwestie van tijd zou zijn.

Voor de commissie-Blok herhaalde Scheffer de harde kritiek op het integratiebeleid. Volgens hem rechtvaardigt integratie zich door een zichtbare bijdrage van migranten aan de samenleving, maar is het profijt van de Nederlandse samenleving echter netto te verwaarlozen (de Volkskrant, 30 september 2003). Hij zit daarmee op dezelfde lijn als de WRR, die in een rapport uit 2001 constateert dat het nettoprofijs van de totale immigratie voor de Nederlandse economie klein, zo niet verwaarloosbaar is. Naast Scheffer zijn de laatste tijd meer integratiedeskundigen op de voorgrond getreden, zoals Paul Schnabel, Ruud Koopmans, Arie van der Zwan en Han Entzinger. Laatstgenoemde sluit zich grotendeels aan bij de kritiek van Scheffer op de multiculturele samenleving. Ook hij vindt dat er bij het huidige 'geïnstitutionaliseerde' multiculturalisme aan voorbij is gegaan dat de verschillende groepen in de samenleving te weinig gedeelde waarden en instituties zijn. Volgens Entzinger heeft het beleid van 'integratie met behoud van eigen identiteit' ervoor gezorgd dat processen van segregatie 'op liefdevolle wijze konden worden toegedekt onder het mom van identiteitsbehoud' (Entzinger, 2002, p. 25). Het integratiebeleid van de afgelopen dertig jaar heeft de minderheidsgroeperingen meer op achterstand gezet dan ze vooruit geholpen. Entzinger is echter minder stellig als het gaat over de invloed van tijd op integratie dan Scheffer. „We moeten niet vergeten dat in- en aanpassing processen van de lange adem zijn.” (Entzinger, 2002, p.27)

Volgens Entzinger is het concept van de geïnstitutionaliseerde multiculturele samenleving achterhaald. Zijn belangrijkste argument is dat culturen nu eenmaal aan dynamiek onderhevig zijn. Naarmate een groep minderheden langer in een land verblijft, veranderen de oriëntatie en gedrag onder invloed van de dominante cultuur. Daarnaast wijst Entzinger erop dat het staatsburgerschap – Marokkaan, Turk – bij het integratiebeleid leidend is, terwijl er binnen een land grote etnische verschillen kunnen zijn. Ook vraagt multiculturalisme een vorm van ‘codificatie’ die volgens Entzinger bijna niet is te bewerkstelligen. Wat is bijvoorbeeld de ‘eigen taal’ van een Marokkaans kind van de tweede migrantengeneratie, die zowel Arabisch als Nederlands onderwezen heeft gekregen?

Entzinger pleit voor een actief inburgeringsbeleid, een ‘integratiemachine’, om mensen een gelijkwaardiger positie te geven in de ontvangende samenleving. Op deze manier zijn ze zo kort mogelijk lid van een etnische minderheid, iets wat volgens Entzinger een soort categorie is waar migranten tijdelijk inzitten. Niet voor baseert hij de titel van zijn stuk – ‘Voorbij de multiculturele samenleving – op het beroemde boek ‘Beyond the melting pot’ van Nathan Glazer en Daniel Patrick Moynihan uit 1963. Deze twee auteurs stelden destijds vast dat immigranten in New York City lang bleven vasthouden aan hun eigen etnische identiteit, dit in tegenspraak met de assimilatiegedachte (‘smeltkroes’). Etniciteit bleek een belangrijke machtsfactor te zijn in lokale gemeenschappen (Glazer en Moynihan, 1963). Van het assimilatiedenken vond er een verschuiving plaats naar het multiculturalisme, de opvatting dat meerdere culturen naast elkaar kunnen bestaan.

Pim Fortuyn, die met scherpe uitspraken van integratie en de minderkwestie een belangrijk strijdpunt had gemaakt, behaalde bij de verkiezingen van 15 mei 2002 een klinkende verkiezingsuitslag. Scheffer verklaart de opkomst van Fortuyn als volgt: „Het was een kleine incrowd van mensen die bezig waren om Nederland een multiculturele samenleving te laten worden, maar vergeten waren om de gemiddelde burger daarvan op de hoogte te stellen. De burger heeft wat teruggezegd (...). Ik meen dat er nog steeds een hoge mate van onbehagen in Nederland bestaat over de multiculturele samenleving (...) (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.58). Een andere illustratie van de verharding van het minderhedendebat is dat de coördinatiebeleid is verhuisd van het ministerie van Binnenlandse Zaken naar het ministerie van Justitie.

Uit het hoofdlijnenakkoord ‘Meedoen, meer werk, minder werk’ van het kabinet-Balkenende II wordt ook duidelijk dat de overheid een harder beleid voorstaat ten aanzien van vreemdelingen.

Nieuwkomers moeten actief deelnemen aan de Nederlandse samenleving en zich ‘de taal eigen maken’, zich ‘bewust zijn van de Nederlandse waarden’ en ze moeten ‘de geldende normen naleven’ (hoofdlijnenakkoord Balkenende-II, 16 mei 2003). Migrant die naar Nederland komen moeten in eigen land eerst wat Nederlands leren voordat ze worden toegelaten. In ons land aangekomen moeten ze dan nog een inburgeringsexamen halen, overigens op eigen kosten. Verder heeft het tweede kabinet-Balkenende de gezinshereniging ernstig beperkt en worden asielzoekers eerder teruggestuurd.

Stand van zaken integratie

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) publiceert regelmatig over de minderheden in ons land. In de laatst verschenen editie uit oktober 2003 wordt – zoals gebruikelijk - de stand van zaken beschreven van de integratie van allochtonen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Voor het eerst wordt ook de sociaal-culturele integratie onderzocht, waarbij het gaat om de mate waarin minderheden in cultureel opzicht verschillen van autochtonen en hoe groot de sociale afstand is die er door het culturele verschil bestaat tussen autochtonen en allochtonen (SCP, 2003, p.8). Het SCP beperkt zich overigens in haar onderzoek tot Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers.

In haar rapportage van oktober 2003 concludeert het SCP dat etnische minderheden op het gebied van onderwijs een gestage vooruitgang laten zien en dat ze de achterstand op autochtonen enigszins aan het inlopen zijn, maar dat een grote groep nog steeds niet over een voldoende kwalificatie beschikt om volwaardig deel te kunnen nemen aan de arbeidsmarkt. In het basisonderwijs starten de allochtone leerlingen met een taalachterstand, wat hen de rest van hun onderwijsloopbaan achtervolgt. Het vervolgonderwijs volgen veruit de meeste allochtonen in het vmbo. Verder concludeert het SCP dat zogenoemde ‘zwarte scholen’ niet slechter presteren dan ‘witte scholen’. Wel merken de onderzoekers op dat de allochtone leerlingen op zwarte scholen wel erg weinig autochtone leerlingen tegenkomen. Als het gaat om arbeidsmarktpositie van etnische minderheden is deze veel minder goed dan in 1993, toen de eerste rapportage over dit onderwerp uitkwam. De conjuncturele neergang treft allochtonen, met name jongeren, harder dan hun autochtone leeftijdgenoten. Bij eerstgenoemde groep ligt de werkloosheid drie tot vier keer zo hoog. Daar komt nog bij dat werkgevers onder invloed van gewijzigd overheidsbeleid niet meer onder druk worden gezet om meer minderheden aan te nemen. Voor het meten van de sociaal-culturele integratie hanteerde het SCP een aantal indicatoren: de mate van informeel contact met autochtonen, opvattingen over onder meer autonomie van kinderen, man-vrouwrollen en religie, de beheersing van de Nederlandse taal en de mate van identificatie met Nederland in verhouding tot de eigen groep. Surinamers en Antillianen scoren hoog op het vlak van sociaal-culturele integratie, de twee andere onderzochte bevolkingsgroepen – Marokkanen en Turken – behalen relatief lage scores.

Volgens SCP wordt de verwachting dat naarmate allochtonen langer in Nederland zijn de sociaal-culturele integratie toeneemt, maar tot op zekere hoogte bewaarheid. Met name Turken en Marokkanen blijven op hun eigen groep gericht en de eigen sociale identiteit blijft in stand. Overigens dragen de SCP-onderzoekers als mogelijke verklaring voor deze ontwikkeling de opgelopen spanning van de laatste jaren aan tussen moslims en de rest van de bevolking. Andersom blijken autochtonen vaak een negatief beeld te hebben van allochtonen.

In de slotbeschouwing schrijven de onderzoekers dat minderheden weliswaar vorderingen hebben gemaakt, maar dat deze stappen voor een deel toe te schrijven zijn aan het daadwerkelijk uitvoeren van het strenge toelatingsbeleid. De emancipatie van minderheden is nog allerminst voltooid. De instroom van immigranten, zoals huwelijksmigranten uit Turkije en Marokko, vormen een ongunstige factor bij de integratie van deze minderheden. Deze groep nieuwkomers staat volgens de rapportage direct op achterstand doordat ze de Nederlandse taal niet beheersen en vaak een gebrekkige opleiding hebben genoten. Het SCP pleit dan ook voor inburgeringscursussen om die achterstand zo veel mogelijk in te halen.

De verminderde aandacht voor specifiek minderhedenbeleid vanuit de rijksoverheid (zoals het stimuleren van het aantal allochtonen bij bedrijven) en de overdracht van de uitvoering van dit beleid aan lokale overheden en werkgevers is volgens hen geen goede zaak. „Het is nog wat te vroeg om achterover te leunen en ontwikkelingen op hun beloop te laten (SCP, 2003, p. 44).

Net als het SCP concludeert ook de eerdergenoemde commissie-Blok dat er op diverse terreinen – wonen, werken, onderwijs en emancipatie – vooruitgang geboekt, maar ook dat de achterstanden ten opzichte van de autochtone bevolking nog steeds bestaan. Behalve de verbetering van de rechtspositie van allochtonen is de vooruitgang echter niet terug te voeren op algemeen integratiebeleid. ‘Bruggen Bouwen’ komt met de volgende belangrijkste conclusies (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.523-545):

- er is lange tijd onvoldoende invulling gegeven aan inburgering;
- er is onvoldoende beleid gevoerd, gericht op de arbeidsparticipatie van allochtonen. Allochtonen maken veel gebruik van gesubsidieerd werk;
- de onderwijsachterstanden van allochtone leerlingen zijn de laatste vijftien jaar duidelijk gereduceerd. De sociaal-economische achtergrond is sterk bepalend voor de prestaties op school, niet zozeer het feit of een leerling op een zwarte school zit.;
- allochtonen wonen met name in de oude wijken van de stad. Wel is de woningkwaliteit van etnische minderheden de afgelopen dertig jaar duidelijk verbeterd. Noch sociale vernieuwing, noch (in eerste instantie) het grotestedenbeleid is erin geslaagd de sociale problemen in de achterstandswijken op te lossen. In deze wijken is de concentratie van minderheden sterk toegenomen door gezinshereniging en suburbanisatie. Deze concentratie vermindert de kans op een ontmoeting met autochtonen, maar heeft geen duidelijke invloed op opleidingsniveau of arbeidsmarktpositie. Volgens de commissie is het niet ondenkbaar dat de verminderde sociaal-culturele integratie leidt tot verminderde sociaal-economische integratie. Verder geven de bewoners van achterstandswijken aan dat de achteruitgang van hun wijk met name te maken heeft met de verwaarlozing van de publieke ruimte, onzekerheid over herstructurering van de woningvoorraad en onvoldoende bestrijding van overlast en criminaliteit;

- allochtone meisjes en vrouwen hebben aanzienlijke vooruitgang geboekt als het gaat om emancipatie.

Lokaal integratiebeleid

Niet alleen op nationaal niveau, ook in de lokale politiek is (sociale) integratie een onderwerp dat de gemeederen in toenemende mate bezig houdt. Gezien het feit dat de meeste minderheden in Nederland in de vier grote steden in de Randstad wonen - Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag – is het een kwestie die daar met name naar voren komt. Zo presenteerde Amsterdam in mei vorig jaar een aparte integratienota. In Rotterdam was integratie al eerder onderwerp van de plannen van het collegebestuur. In het collegeprogramma uit 2002 van de coalitie tussen Leefbaar Rotterdam, VVD en CDA heeft inburgering/integratie een belangrijke plaats gekregen. In hoofdstuk 4 wordt verder ingegaan op deze plannen in.

Het stimuleren van sociale integratie werd in de Rotterdamse plannen onder meer gekoppeld aan een project dat ten tijde van de presentatie van het collegeprogramma al circa acht jaar liep: Opzoomeren, ook wel Opzoomer Mee genoemd. In mei vorig jaar werd dat concreet ingevuld middels de introductie van het programma ‘Mensen maken de stad’, waarin Opzoomeren ‘breder’ werd getrokken. Een project dat eind jaren tachtig van de vorige eeuw kleinschalig was begonnen op initiatief van enkele buurtbewoners om de straat wat op te knappen en de bureu wat beter te leren kennen, wordt nu door de gemeente ingezet als volwaardig instrument in het verbeteren van de sociale integratie in Rotterdam. Inwoners van de Maasstad moeten zich meer Rotterdammer gaan voelen, zo is de insteek van het huidige college.

Ook in andere gemeenten wordt inmiddels met soortgelijke projecten invulling gegeven aan het oplossen van het integratievraagstuk. De vraag is echter of – in de Rotterdamse situatie - een project als Opzoomeren daadwerkelijk helpt om mensen te laten integreren.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Uit het voorafgaande wordt duidelijk dat de discussie rond de integratie van minderheden de laatste jaren flink is opgelaaid. Gecombineerd met de mobilisering van Opzoomeren in Rotterdam kom ik tot de volgende probleemstelling:

Is het project Opzoomeren een geschikt beleidsinstrument om sociale integratie in Rotterdam te bevorderen?

Daarbij zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat wordt er precies verstaan onder sociale integratie? Welke definities leven er eigenlijk van dit begrip en is het eigenlijk wel meetbaar?
- Welke plaats heeft sociale integratie in het Rotterdamse beleid? Welke plannen heeft het college ten aanzien van sociale integratie?
- Wat behelst het project Opzoomeren? Hierbij wordt ingegaan op de geschiedenis van het project en de ontwikkeling van het project in de loop der tijd.
- Wat is de mening van de direct betrokkenen over de relatie tussen sociale integratie en Opzoomeren?
- Wat zeggen de bevindingen in Rotterdam over andere, soortgelijke projecten elders in Nederland?

Opbouw scriptie

Deze scriptie is als volgt opgebouwd: dit hoofdstuk diende als algemene inleiding op de integratieproblematiek. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van het literatuuronderzoek. Het gaat daarbij onder meer om het begrip sociale integratie en de indicatoren die worden gehanteerd om dat verschijnsel te meten. Ook komen verwante begrippen als sociale cohesie en assimilatie aan de orde.

Hoofdstuk 3 draait om de opzet van het onderzoek in het veld, de keuze voor een casestudy-opzet en de keuze voor interviews als de gekozen dataverzamelmethode. Ook wordt hier verslag gedaan van het veldonderzoek. Het volgende hoofdstuk gaat in op het project Opzoomer Mee en het Rotterdamse beleidsprogramma Mensen Maken de Stad waarin dit initiatief is ondergebracht. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van de interviews gepresenteerd. Vervolgens komen in hoofdstuk 6 theorie en de resultaten van het veldonderzoek bij elkaar in een analyse van het verzamelde materiaal. In het voorlaatste hoofdstuk worden de conclusies getrokken op basis van het verrichte onderzoek. Het gaat daarbij om zowel de beleidsmatige als ook de theoretische implicaties van de onderzoeksresultaten. In hoofdstuk 8 tenslotte komen enkele wenken voor toekomstig beleid aan de orde.

2. Integratie

Integratie is een even breed als vaag begrip. De term wordt vaak en gemakkelijk door politici en beleidsvoerders in de mond genomen, maar wat betekent het eigenlijk? Het mag duidelijk zijn dat de definitie uit de dikke Van Dale – ‘1 het maken tot een harmonisch geheel of opnemen in een geheel 2 [econ.] het samenbrengen in één bedrijf van alle productiestadia’ – alleen niet volstaat. Opvallend: ‘integratiebeleid’ heeft al wel een eigen notering verworven in het woordenboek: beleid gericht op de bevordering van integratie van allochtonen.

De heer Di Maio, die in 1961 als Italiaans gastarbeider naar Nederland kwam, maakte tijdens zijn gesprek met de commissie-Blok zijn verwarring kenbaar over de discussie rond integratie: „Ik ben 42 jaar in Nederland en echt geïntegreerd. Ik ben geen Italiaan meer, maar een Nederlander. Zeggen jullie maar waarom sommigen mij nog steeds een buitenlander noemen. (..) Ik weet het niet meer. Ik voel mij nog wel welkom, maar wat men met het woord ‘integratie’ bedoelt, ontgaat mij.” (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p. 67)

Het begrip sociale integratie heeft een prominente plek in de probleemstelling van deze scriptie. Het is daarom van belang dat duidelijk wordt wat er met deze term wordt bedoeld, iets waartoe in dit hoofdstuk een poging wordt gedaan. Wat is de visie van beleidsmakers op integratie? En hoe kijken wetenschappers aan tegen dit begrip? Daarnaast: wat is de relatie tussen integratie en het eveneens vaak genoemde begrip assimilatie? Verder wordt ingegaan op de vraag wat maatstaven voor integratie kunnen zijn en hoe sociale cohesie samen hangt met integratie.

Visies op integratie: beleidsmakers

Voor de commissie-Blok brachten een aantal (ex-) politici hun visie op het begrip integratie naar voren. Wat daarbij opvalt is dat veel sprekers de tweezijdigheid van integratie benadrukken, dus zowel een aanpassingen van de kant van de intreders als ook van de kant van de ontvangende partij. Oud-minister Hans Dijkstal, van 1994 tot 1998 minister van Binnenlandse Zaken, verwoordde het voor de commissie-Blok als volgt:

„Integratie is noch segregatie, noch assimilatie. Je kunt kortweg kiezen voor gescheiden ontwikkeling of segregatie – sommige landen in de wereld hebben daarvoor gekozen – of voor assimilatie. In dat laatste geval ga je ervan uit dat de een die bij de ander komt, zich geheel aanpast aan de ander. Als je voor geen van tweeën kiest, blijft integratie over als tweezijdig proces waarin de mensen die naar Nederland komen, worden verondersteld zich aan te passen aan de samenleving waarin zij terecht komen en de ontvangende samenleving wordt

verondersteld, ruimte te scheppen voor datgene wat bij die mensen hoort, zoals hun cultuur. (..) Integratie kun je als woord op zichzelf definiëren als een doelstelling. In mijn definitie is het doel dat mensen geïntegreerd zijn in de samenleving waarin zij komen.’’ (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p. 64)

Henk Molleman, van 1979 tot 1990 directeur van de directie integratiebeleid minderheden van het ministerie van Binnenlandse Zaken, benadrukt, net als Dijkstal, de tweezijdigheid van het proces:

„Voor mij betekent dat het volwaardig deelnemen aan de Nederlandse samenleving en daartoe ook de bereidheid bezitten en zich daarvoor inzetten, in een samenleving die minderheden aanvaardt en hen ook de kans geeft om te emanciperen en te participeren. Het is voor mij een onderdeel van een proces dat twee kanten heeft. Je moet je willen invoegen in de samenleving en die samenleving moet je accepteren en moet er ruimte voor scheppen.’’ (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p. 64)

De commissie-Blok kwam na het horen van de diverse getuigen zelf tot de volgende definitie van integratie:

„Een persoon of groep is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving wanneer er sprake is van gelijke juridische positie, gelijkwaardige deelname op sociaal-economisch terrein, kennis van de Nederlandse taal en wanneer gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd. Integratie is een tweezijdig proces: enerzijds wordt van nieuwkomers verwacht dat zij bereid zijn te integreren, anderzijds moet de Nederlandse samenleving die integratie mogelijk maken.’’ (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.105)

De grote politieke partijen kwamen naar aanleiding van het rapport van de commissie-Blok in het voorjaar van 2004 met hun eigen studies over integratie. Reeds een maand na het verschijnen van ‘Blok’ presenteerde de VVD de beleidsnotitie ‘Integratie van niet-westerse migranten in Nederland’. Daarin uitte zij forse kritiek op de integratiedefinitie van de commissie-Blok. Volgens de regeringspartij is aanscherping vereist omdat ‘met enige goede wil het gros van de oud-komers – allochtonen die reeds lange tijd in ons land wonen – onder deze definitie zouden kunnen vallen. Toch is integratie van deze mensen bepaald geen feit’. Zo is een gelijke juridische positie geen gegeven bij aanvang, maar iets wat na integratie bereikt kan worden, aldus de liberalen. Daarnaast moeten waarden, normen en gedragspatronen niet alleen worden gerespecteerd, maar nadrukkelijk ook worden nageleefd. De VVD mag daarbij de definitie van de commissie-Blok over integratie als een tweezijdig proces als uitgangspunt nemen, maar ze brengt wel een duidelijke accentverschuiving aan. Waar de commissie-Blok uitgaat van een ‘bereidheid’ van beide kanten om te integreren, daar stellen de liberalen dat nieuwkomers *moeten* integreren en dat van de Nederlandse samenleving alleen wordt

verwacht dat ze dit mogelijk maakt. (VVD-beleidsnotitie, 'Integratie van niet-westerse migranten in Nederland', februari 2004)

Volgens het CDA is integratie 'een fenomeen met culturele (kernwaarden), sociale (participatie) en functionele (vaardigheden, diploma's etc) aspecten.' (CDA-nota 'Investeren in integratie – Reflecties rond verscheidenheid en gemeenschappelijkheid', maart 2004) Deze 'driezijdige integratie' is niet vrijblijvend en voltrekt zich vooral via instituties als het gezin, de school, de wijk, de geloofsgemeenschap en de rechtstaat. Het CDA benadrukt daarbij dat integratie geen assimilatie is, maar ze doet ook afstand van het multiculturalisme voor zover dat neerkomt op segregatie van bevolkingsgroepen. Integratie moet volgens de CDA-studie verlopen via 'burgerschap' (acceptatie van waarden) en 'functionele en sociale integratie' (het verwerven van vaardigheden en participatie in de maatschappij).

Net als het CDA vindt ook de PvdA dat afscheid genomen moet worden 'vrijblijvendheid' rond integratie. De migratie dient volgens de discussienota 'Integratie en immigratie: Aan het werk!' te worden beperkt om zo de integratie te bevorderen. Zo stellen de PvdA-auteurs voor om eisen - met name op het gebied van opleiding - te stellen aan degenen die naar Nederland toe komen. De definitie van de commissie-Blok schiet volgens de PvdA tekort omdat deze onvoldoende aandacht heeft voor de zogenoemde burgerschapsdimensie van integratie. „In een samenleving met samenhang zijn contacten tussen de verschillende etnische gemeenschappen cruciaal voor het onderlinge begrip en de onderlinge verbondenheid.” (PvdA-nota 'Integratie en immigratie: Aan het werk!', april 2004)

In haar eigen nota pleit GroenLinks tenslotte voor het centraal stellen van de sociaal-economische emancipatie van migranten in het integratiebeleid, met name voor jongeren, lager opgeleiden en vrouwen. „Goed integratiebeleid begint (..) bij het leggen van een sociaal fundament in de samenleving.” (GL-nota 'Het hoofd koel, het hart warm; integratie door emancipatie', maart 2004, p.3) In tegenstelling tot VVD en CDA onderschrijft GroenLinks wél de conclusies van de commissie-Blok. Volgens GroenLinks is niet de integratie, maar de acceptatie van minderheden door de Nederlandse samenleving mislukt.

Het tweede kabinet-Balkenende verstaat blijkens het hoofdlijnakkoord van 16 mei 2003 onder integratie het actief deelnemen door nieuwkomers aan de Nederlandse samenleving en het accepteren van de hier geldende normen en waarden.

Het huidige Rotterdamse college legt net als Balkenende-II ook veel nadruk op een beweging van twee kanten, dus van zowel nieuwkomers als van de 'oudkomers'. „Integratie is als het ritsen op de snelweg: het moet van twee kanten goed gaan, het betekent de ene keer invoegen, met respect en kennis van de regels (inburgering) en de andere keer op tijd even inschikken.”(collegeprogramma

Rotterdam 2002-2006, september 2002, p.33) Volgens het Rotterdamse college staat de snelweg stil als er een te massale instroom is. De inwoners zijn ‘de smeerolie van de sociale verbondenheid’. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) tenslotte verwijst het begrip integratie naar de mate waarin en de wijze waarop etnische minderheden deel worden van de ontvangende samenleving (SCP, 2003). Het gaat daarbij zowel om het proces van integratie als ook om het op een gegeven moment waargenomen tussenresultaat van dit proces.

Zoals hierboven duidelijk wordt bestaan er veel verschillende definities van wat integratie eigenlijk is, waarvan sommigen elkaar nauwelijks in betekenis ontlopen. Beleidsmakers en politici leggen sterk de nadruk op de tweezijdigheid van het integratieproces; beide partijen moeten – simpel gezegd – enigszins inschikken. Er is een beweging van beide kanten vereist, waarbij wordt verondersteld dat beide partijen die bereidheid hebben om zich aan te passen. In hun eigen nota’s die dit voorjaar verschenen rekenen met name VVD, PvdA en CDA af met deze vrijblijvendheid. De nieuwkomers hebben zich onvoldoende ingespannen om te integreren, zo luidt het verwijt van deze partijen. Alleen GroenLinks wijst ook naar de autochtone Nederlanders, die te weinig zouden hebben gedaan om integratie mogelijk te maken.

Visies op integratie: wetenschappers

Ook diverse wetenschappers houden zich met sociale integratie bezig. Waar beleidsmakers en politici sterk de nadruk leggen op structurele integratie (met name de arbeidsmarkt), is er van theoretische kant met name ingegaan op het culturele aspect van integratie.

De vraag wat integratie nu eigenlijk inhoudt is volgens Han Entzinger, hoogleraar migratie-en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit, eenvoudig gesteld, maar voor een wetenschapper niet eenvoudig te beantwoorden. Hij stelt dat integratie - kort gezegd – deelnemen aan de samenleving is. „Een samenleving is geïntegreerd wanneer mensen veel contacten met elkaar hebben. Toegespitst op immigranten gaat het om een proces waarbij dezen geleidelijk aan meer en meer gaan deelnemen aan de belangrijkste instituties van de samenleving. Integratiebeleid is een serie van overheidsmaatregelen waarmee wordt beoogd dit te bevorderen.”(TK, 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p. 66)

In de vorig jaar verschenen studie ‘Benchmarking in Immigrant Integration’, geschreven voor de Europese Commissie, gaat Entzinger samen met Renske Biezeveld in op de verschillende opvattingen, definities en beleidsvoeringen die er binnen de Europese Unie bestaan over integratie. Ze wijzen erop dat er integratie vaak in twee dimensies uiteenvalt: een structurele en een culturele dimensie. Bij eerstgenoemde gaat het om de participatie van individuen en groepen in de ontvangende samenleving, bij de laatste gaat het met name om de waardeoriëntaties en identificatie met de ontvangende

samenleving. Volgens Entzinger en Biezeveld kan de structurele dimensie het best worden getypeerd door 'integratie', terwijl de culturele verandering het best betiteld kan worden als 'acculturatie' (acculturation). Volgens beide auteurs is deze term meer dan een 'politiek correct eufemisme voor assimilatie'. (Benchmarking in Immigrant Integration, 2003, p.9) Acculturatie verwijst naar het verschijnsel dat immigranten geleidelijk elementen van de hen omringende culturele omgeving overnemen, zonder hun eigen culturele identiteit geheel te verloochenen. Volgens Entzinger en Biezeveld krijgen steeds meer Europese lidstaten aandacht voor deze culturele component. Overigens hanteren beide auteurs in de rest van de studie gemakshalve vast aan het begrip integratie, waaronder dan ook acculturatie valt.

R. Penninx, hoogleraar etnische studies aan de Universiteit van Amsterdam) spreekt als het gaat over integratie over 'een geaccepteerd onderdeel van de samenleving worden'. Volgens econoom Arie van der Zwan gaat het om het volwaardig participeren in de Nederlandse samenleving. Dat moet volgens hem blijken uit bijvoorbeeld de participatie op de arbeidsmarkt. (TK 2003-2004, 28 689, nr. 8-9, p.65-66)

Godfried Engbersen en René Gabriëls (1995) wijzen erop dat integratie een beladen begrip is, zowel in de politieke filosofie als in de sociologie. Dat komt enerzijds omdat sociale integratie altijd een normatieve connotatie heeft, anderzijds omdat meestal slechts één dimensie van het begrip wordt belicht. Dat lokt dan een reactie uit van andere wetenschappers, die vinden dat een ander aspect van integratie wordt genegeerd. Engbersen en Gabriëls hanteren de volgende definitie van sociale integratie:

„Wij spreken van sociale integratie wanneer van diverse sociale eenheden een eenheid is of wordt gesmeed, en wel zo dat individuen op een volwaardige wijze deel kunnen uitmaken van deze eenheden.” (Engbersen en Gabriëls, 1995, p. 19)

Bij deze sociale eenheden kiezen de twee onderzoekers voor zeven 'sferen' van integratie: arbeid, cultuur, huisvesting, onderwijs, politiek, recht en religie. Bij elk van deze sferen kun je de vraag stellen in welke mate allochtonen daarin zijn geïntegreerd.

Engbersen en Gabriëls onderscheiden naast deze zeven sferen drie dimensies van integratie (in tegenstelling tot andere sociologen, die aan een dichotome verdeling vasthouden, zoals een scheiding tussen culturele en structurele integratie): een functionele, een morele en een expressieve dimensie. Bij de functionele dimensie gaat het om kunnen ingrijpen van mensen in de hun omringende wereld, een individu moet zijn doelen kunnen bereiken. De morele dimensie draait om de vraag aan welke morele normen mensen zich dienen aan te passen, met inachtneming van de persoonlijke integriteit. Bij de expressieve dimensie gaat het om de erkenning van persoonlijke waarden door anderen, in zoverre die van belang zijn voor de het vormen van een individuele en collectieve identiteit. Engbersen en

Gabriëls wijzen met nadruk op het onderscheid tussen de morele en expressieve dimensie: normen hebben een universeel karakter, maar waarden zijn particulier en gelden slechts voor één (of meerdere) groepen. „Normen zijn van belang voor het regelen van het verkeer van alle burgers van een politieke gemeenschap. Waarden geven daarentegen uitdrukking aan de diverse groepen binnen die gemeenschap.” (Engbersen en Gabriëls, 1995, p.38)

Figuur 2.1

Dimensie:	Functioneel	Moreel	Expressief
Probleem	Sociale positie	Morele normen	Culturele uitingen, bevrediging behoeften, individuele en collectieve identiteit
Doel	Gelijke kansen, gelijke positie	Vreedzaam samenleven, solidariteit, morele erkenning, wetten naleven	Ontwikkelen en uiten eigen identiteit
Negatief	Sociale achterstand	Anomie, desintegratie	Vervreemding, identiteitscrisis

Schema overgenomen uit ‘Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid’, Amsterdam/Meppel: Boom 1995, bewerkt aan de hand van collegeaantekeningen van Erik Snel, SVB III, collegejaar 2003/2004

Volgens Engbersen en Gabriëls bestaan er een aantal incompatibiliteiten, zowel tussen dimensies, tussen sferen als tussen niveaus van integratie. Een voorbeeld van een dimensie-incompatibiliteit is de besnijdenis van meisjes. Dit is verboden in de Nederlandse wet (morele dimensie), maar geeft wel uiting aan de collectieve identiteit (expressieve dimensie). Een voorbeeld van een incompatibiliteit tussen sferen is de botsing tussen werkgevers die behoefte hebben aan buitenlandse arbeidskrachten (economische sfeer) en de politiek die restricties heeft gezet op buitenlandse immigratie (politieke sfeer). Bij incompatibiliteiten tussen niveaus van integratie gaat om conflicten tussen vraagstukken van lokaal, nationaal en internationaal niveau.

Engbersen en Gabriëls pleiten voor een ‘gedifferentieerd en reflexief allochtonenbeleid’, wat inhoudt dat het beleid rekening moet houden met de mate waarin allochtonen zijn geïntegreerd in de diverse sferen van integratie. Daarnaast zou het beleid ook de incompatibiliteiten in acht moeten nemen. Er moet volgens de twee onderzoekers ‘een nieuwe balans’ worden gevonden tussen de diverse sferen, dimensies en niveaus.

Socioloog en econoom Gowricharn legt sterk de nadruk op cultuur, een dimensie die zich manifesteert bij alle door Engbersen en Gabriëls genoemde sferen van integratie (Gowricharn, 1995, p.206-219).

Als wordt geprobeerd allochtonen in gelijke mate als autochtonen te laten deelnemen aan de kerninstituten van de Nederlandse samenleving (bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt), dan impliceert dat gelijk een proces van culturele assimilatie. Allochtonen kunnen (en willen) hun normen en waarden en

zedepatronen echter niet zomaar afleggen. Volgens Gowricharn moeten ze de mogelijkheden hebben om in de diverse sferen te integreren zonder dat ze daarvoor culturele eigenheden moeten opgeven. Hij omschrijft integratie als ‘een cultureel spel’ van acceptatie, waaraan minstens twee partijen deelnemen en waar normatieve aspecten centraal staan. Culturele integratie vindt met name plaats op de arbeidsmarkt, het onderwijs en via sociale netwerken en contacten, waarbij mengelingen van ‘culturele normbeelden’ kunnen ontstaan. Dit normbeeld bepaalt wat een goede buurman is, wat een goede partner is, etc, kortom: morele oordelen. Op basis van deze culturele normbeelden vinden selecties plaats, bijvoorbeeld als het gaat om selectie op onder meer de arbeidsmarkt. Er bestaat een kloof tussen de diverse culturele allochtone culturen enerzijds en de Nederlandse cultuur anderzijds. Tot nu dient het autochtone normbeeld als uitgangspunt en wordt er eigenlijk weinig rekening gehouden met de opvattingen van allochtonen, aldus Gowricharn. Het duurt volgens hem nog wel een aantal regeerperiodes – zo stelde hij in 1995 - voordat deze culturele overbrugging een feit is.

Volgens Koopmans (de Volkskrant, 16 januari 2004) is er de afgelopen jaren zoveel nadruk gelegd op de eigen (islamitische) cultuur van allochtonen dat laatstgenoemden vreemden voor ons zijn geworden. Hij pleit voor beleid zoals dat in Duitsland wordt gevoerd, waar culturele verschillen niet worden gestimuleerd. Het is zelfs beter nieuwkomers in eerste instantie uit te sluiten van de verzorgingsstaat, om zo participatie in de maatschappij te bevorderen. ‘Mensen mengen’, moet volgens Koopmans het doel zijn. Voornaamste obstakel vormen echter niet de allochtonen, maar de autochtone Nederlanders die hun kinderen naar witte scholen in witte wijken brengen.

Snel (2003) ging bij zijn oratie als bijzonder hoogleraar Intercultureel Bestuur aan de Universiteit Twente in op deze (vermeende) kloof tussen culturen. Hij bestrijdt de opvatting dat er een onoverbrugbare kloof zou bestaan tussen culturen in Nederland. Snel voert daarvoor drie argumenten aan: er wordt een eenzijdig en daardoor onvolledig beeld gegeven van de migrantengroepen, de oproep tot culturele aanpassing allerlei onbedoelde gevolgen - zoals een sterker etnisch bewustzijn bij minderheden – en de deelnemers aan het integratiedebat hanteren een verouderd cultuurbegrip. Volgens Snel wordt in de huidige discussie over de vermeende kloof tussen autochtonen en allochtonen cultuur opgevat als een ‘ding dat losstaat van menselijk gedrag’, iets wat in de culturele antropologie als volstrekt verouderd geldt. „Het is geen realiteit op zich (*sui generis*), laat staan dat het menselijk gedrag van bovenaf kan bepalen.” (Snel, 2003, p.18-19) Cultuur is een product dat constant wordt gevormd door menselijk gedrag, zo benadrukt Snel.

Van de kant van de wetenschappers wordt er veel gesproken over het culturele aspect van integratie. Hier gaat het niet alleen om zaken als de participatie op de arbeidsmarkt, maar ook om het vormen van een sociaal geheel. Net als bij de politici en beleidsmakers lopen ook bij de wetenschappers de meningen sterk uiteen. Waar Gowricharn zegt dat alleen tijd nodig is om de culturele kloof te overbruggen, daar stelt Koopmans veel rigidere maatregelen voor.

Integratie en assimilatie

Snel en diverse andere auteurs bespeuren een sterkere roep om assimilatie, een term waar Dijkstal eerder dit hoofdstuk al op inging. Het ‘melting pot’ idee van Glazer en Moynihan is op dat idee gebaseerd. Volgens het SCP is integratie minder dwingend en radicaal dan assimilatie, dat een proces of tussenresultaat is waarbij een etnische minderheid alle onderscheidende kenmerken verliest. Bij integratie kunnen die kenmerken worden behouden (SCP, 2003). Ook Entzinger onderkent een ontwikkeling richting assimilatie, hij typeert dit begrip als een uitkomst waarbij de oorspronkelijke cultuur niet meer herkenbaar is (Entzinger, 2002).

Brubaker (2001) voorziet de titel van zijn artikel over dit onderwerp weliswaar van een vraagteken - ‘The return of assimilation?’ - , maar volgens hem is er onmiskenbaar een beweging gaande richting assimilatie, onder meer in het publieke debat in Duitsland en het wetenschappelijk onderzoek in de VS. De ‘differentialisten’, die uitgaan van multiculturalisme en het behoud van eigen identiteit, hebben volgens Brubaker hun langste tijd gehad. Volgens hem verschilt de nieuwe opvatting van assimilatie wel wezenlijk van de oude ideeën over assimilatie. In plaats van de nadruk te leggen op het organische begrip, waarbij er alleen wordt uitgegaan van het eindresultaat, doet het abstracte begrip nu opgang, waarbij meer de nadruk wordt gelegd op het proces. Het gaat niet meer om complete absorptie, maar om ‘gelijk worden’ (Brubaker, 2001, p.392). Daarnaast heeft de transitieve opvatting plaats gemaakt voor een intransitieve opvatting over assimilatie, wat inhoudt dat immigranten niet meer min of meer willoze kneedbare objecten zijn, maar actieve subjecten in het hele proces. In het ‘nieuwe’ assimilatiedenken vindt dit proces niet meer binnen één persoon plaats, maar doen belangrijke veranderingen zich voor tussen generaties. Opvallend: waar in het Nederlands publieke debat de nadruk steeds meer is verschoven van het sociaal-economische naar het culturele aspect, is volgens Brubaker juist het omgekeerde aan de hand. Volgens de Amerikaanse onderzoeker wordt dit veroorzaakt door een groeiende zorg over de marginalisatie van immigranten.

Maatstaven

In het voorafgaande is ingegaan op wat er verstaan wordt onder integratie en welke dimensies dat begrip heeft. Dan rijst echter de vraag: wanneer is iemand geïntegreerd? Hoeveel woorden Nederlands moet je daarvoor als allochtoon kunnen spreken? Is het accepteren van Nederlandse normen en waarden voldoende of mag je toch ook vasthouden aan de eigen normen en waarden? Moet de band met het nieuwe vaderland zo sterk zijn dat een Marokkaan bij de voetbalwedstrijd Nederland-Marokko voor Oranje is? Daarnaast: sommige allochtonen hebben bijvoorbeeld het Nederlands goed onder de knie, maar houden wel degelijk vast aan de eigen normen en waarden. De vraag luidt kortom: welke indicatoren kunnen worden gehanteerd?

Het SCP merkt op dat niet precies duidelijk is welk doel de integratiepolitiek beoogt. Het is alleen duidelijk dat de sociale achterstand van etnische minderheden moet worden tegengegaan. Het SCP noemt daarbij concreet de arbeidsmarkt, de inkomenspositie en huisvesting (SCP, 2003).

Het Rotterdamse college heeft wel een poging gedaan om de mate van sociale integratie in een indicator te vatten, en wel middels een instrument op straatniveau: de Straatladder. Dit instrument is niet specifiek toegespitst op de verhouding tussen autochtonen en allochtonen, maar wordt in een breder kader gehanteerd. Hoe hoger op de Straatladder, hoe beter de sociale contacten tussen de bewoners van een straat. De treden zijn genummerd van -2 tot +7. Het laagste niveau houdt in dat er agressie en onveiligheid is in de straat, op niveau nul zijn de mensen onverschillig, op niveau +3 nemen ze deel aan straatactiviteiten en op de bovenste sport van de Straatladder sluiten bewoners een contract met instellingen waarin de taken voor het leven in en onderhouden van de straat worden verdeeld en vastgelegd.

Figuur 2.2: Straatladder

+7	Samenwerken met instellingen en diensten (Stadsetiquette)
+6	Samen zorgen voor de straat
+5	Leefregels afspreken en in stand houden
+4	Samen straatactiviteiten organiseren
+3	Meedoen aan straatactiviteiten
+2	Actief contact maken
+1	Niet vermijden van contact
0	Onverschilligheid
-1	Vermijding
-2	Agressie

Bron: Bestuursdienst Rotterdam, 2002

Het Verwey-Jonker Instituut in Utrecht onderzocht in 2001 de resultaten van Opzoomer Mee. Om de mate van sociaal contact te meten hanteerden de onderzoekers een contactladder met vier treden. De onderste trede behelst geen contact, de tweede trede 'participatie' en de derde trede 'interactie'. Bij de vierde en laatste trede, 'verstandhouding', is het sociale contact het intensiefst (Duyvendak en Van der Graaf, 2001, p.11-15).

Figuur 2.3: Contactladder

Niveau	Soorten contact
0	Geen contact, onverschilligheid
1	Participatie: het elkaar kennen en tegenkomen, zoals elkaar groeten op straat, op de hoogte zijn van elkaars feestdagen, praatje maken, onderlinge verdraagzaamheid
2	Interactie: ontmoeting en interactie, zoals het (mee)organiseren van activiteiten en afspraken maken over de buurt, afspraken maken over samenleven met elkaar
3	Verstandhouding: regelmatig bij elkaar op bezoek gaan en het overnemen van waarden en normen van elkaar, samen kaarten, op elkaar letten en elkaar helpen, bijvoorbeeld boodschappen doen.

Bron: Verwey-Jonker Instituut, 2001

Als de Straatladder en de contactladder worden vergeleken, dan kan worden geconcludeerd dat niveau 0 van de contactladder de treden -2 tot en met 0 van de Straatladder omvat en niveau 1 de treden +1 en +2. De niveaus 2 en 3 van het model van het Verwey-Jonker Instituut vallen samen met de treden +3 tot en met +7 van de Straatladder.

De eerdergenoemde Europese studie van Entzinger en Biezeveld is grotendeels gericht op het ontwikkelen van indicatoren voor integratie (inclus acculturatie). Zij onderscheiden vier dimensies van het integratieconcept, waarbij het integratieproces niet overal even snel hoeft te verlopen:

1. sociaal-economisch
2. cultureel
3. juridische en politiek
4. de houding van de ontvangende samenleving ten opzichte van migranten

Voor elk van deze dimensies hebben zij na onderzoek in de diverse landen van de Europese Unie een aantal potentiële indicatoren geformuleerd waarmee de mate van integratie gemeten kan worden:

Figuur 2.4: stelsel Entzinger en Biezeveld

Sociaal-economisch	Cultureel	Juridisch/politiek	Houding ontvangende samenleving
- arbeidsmarktparticipatie - inkomensniveau - gebruik van sociale zekerheid - onderwijsniveau - huisvesting	- houding t.o.v. waarden en normen in samenleving - aantal contacten met land van herkomst en in het gastland - partnerkeuze - taalvaardigheid - criminaliteit	- aantal genaturaliseerde migranten - aantal migranten met dubbele nationaliteit - participatie in politiek - participatie in de samenleving	- aantal gevallen van discriminatie - perceptie van allochtonen door autochtonen - diversiteitspolitiek (positieve discriminatie) - rol van de media

Schema uit 'Benchmarking in Immigrant Integration', Rotterdam, 2003, p.32-27 (vertaald uit het Engels, JN)

Volgens Entzinger en Biezeveld is het moeilijk om bij deze indicatoren kwantitatieve eenheden te formuleren. Bij vrijwel alle maatstaven duiken praktische (meet)problemen op en blijven de indicatoren niet zo helder te zijn als eerst gedacht. Meten we het inkomensniveau op individueel niveau of per familie? En wat zijn eigenlijk de waarden en normen van een samenleving? Entzinger en Biezeveld wijzen er verder op dat de vier dimensies nauw met elkaar verbonden zijn. Zo kan een geringe taalvaardigheid een lage participatie op de arbeidsmarkt tot gevolg hebben.

In hoofdstuk 3, handelend over de onderzoeksopzet, wordt verder ingegaan op de indicatoren rond sociale integratie.

Sociale cohesie

In de inleiding is al kort ingegaan op het verband tussen sociale integratie en sociale cohesie. Komter, Burgers en Engbersen (2000) zien deze twee begrippen niet als losstaande entiteiten, maar gebruiken de termen sociale cohesie en solidariteit naast en door elkaar. Integratie staat voor opname in een groep, terwijl sociale cohesie en solidariteit ook uitsluiting impliceren. Daarnaast benadrukt ook het huidige Rotterdamse college in haar collegeprogramma sociale cohesie als het gaat om het thema integratie en inburgering. „We zijn de afgelopen tien, twintig jaar iets kwijtgeraakt wat we moeten zien terug te vinden: de binding in de samenleving.”(collegeprogramma Rotterdam 2002-2006, p.33) Komter, Burgers en Engbersen zetten hun vraagtekens bij een dergelijke opvatting. Volgens hen lopen veronderstellingen over toe- of afname van solidariteit of cohesie stuk op het veelvormige karakter van deze twee nauw verwante begrippen. Er zijn twee hoofdcategorieën: formele solidariteit (van overheid naar burgers) en informele solidariteit (tussen burgers onderling). Bij beide vormen van solidariteit

blijkt dat de selectiviteit oprukt, dat wil zeggen dat er strenger wordt gecontroleerd wie wel en wie niet mee mag doen, hoewel volgens Komter, Burgers en Engbersen algemene uitspraken niet gedaan kunnen worden.

De groeiende belangstelling voor vraagstukken over solidariteit en sociale cohesie wordt volgens de drie onderzoekers veroorzaakt door de grote sociale, culturele en economische veranderingen die zich momenteel voordoen. „Maatschappelijke integratie en sociale cohesie zijn noties die meer aandacht krijgen naarmate de samenleving meer aan verandering onderhevig is” (Komter et al, 2000, p.15). Referentiekaders gaan verloren, wat leidt tot gevoelens van maatschappelijke desintegratie. Diverse auteurs, van Durkheim tot Parsons, benadrukken volgens Komter, Burgers en Engbersen hetzelfde, namelijk dat wederzijdse (geschenken)uitwisseling mensen aan elkaar bindt en daardoor, via verplichting en dankbaarheid, ‘het morele cement van de samenleving’ vormen (Komter et al, 2000, p.33).

De drie auteurs gaan ook in op lokale vormen van solidariteit, namelijk in de stad en in de buurt. De overheidsinspanningen om van buurten in moderne steden ‘Gemeinschaften’ (vgl. Tönnies) te maken, dat wil zeggen het bewerkstelligen van contacten tussen buurtbewoners die de basis zouden zijn van lokaal gewortelde gemeenschappen, hebben slechts in beperkte mate hun vruchten afgeworpen. Relaties, zo bleek, waren niet zozeer gebaseerd op belangenloze ondersteuning, maar op onderlinge ruil, wat meer het idee van ‘Gesellschaft’ benadert. Overigens komen dergelijke hechte gemeenschappen volgens Komter, Burgers en Engbersen wel voor bij etnisch gesegregeerde en sociaal-economisch zwakke buurten, verwantschappen gebaseerd op nabijheid, verwantschap en autonomie.

Blokland-Potters (1998) wijst erop dat solidariteit op lokaal niveau meer betekenis kan krijgen in een samenleving waarvan de schaalgrootte danig is vergroot. Het probleem van lokale solidariteit bestaat volgens haar uit mensen die op de een of andere manier zijn beperkt tot de eigen buurt of wijk. Als hun actieradius wordt vergroot, dan wordt er kritischer gekeken naar de kwaliteit van de leefomgeving, wat ertoe kan leiden dat lokale solidariteit meer betekenis krijgt. Het onontkoombare karakter van lokale solidariteit en benauwende lokale bindingen worden uit de weg geholpen. Dat kan leiden tot een ‘modernere’ vorm van solidariteit en daardoor een positieve impuls voor de sociale structuur. De vitaliteit van buurten en wijken moet volgens Blokland-Potters worden versterkt door het vergroten van de variëteit – zoals het aantrekken van hogere inkomensgroepen - en niet door pogingen om ‘lokale gemeenschappen’ te creëren, een exercitie die – zoals al eerder werd opgemerkt – vrij vruchteloos is gebleken.

Ook de Amerikaanse socioloog Robert Putnam is ingegaan op het thema sociale cohesie. Deze term hangt nauw samen met sociaal kapitaal: ‘sociale netwerken en de reciprociteitsnormen en het

vertrouwen die daaruit ontstaan' (Putnam, 2000, p. 19). Hij onderscheidt twee soorten sociaal kapitaal: enerzijds 'bridging' en anderzijds 'bonding'. Bij de eerste gaat het om naar buiten gerichte netwerken met leden die uit diverse geledingen van de samenleving komen. Onder 'bonding' sociaal kapitaal verstaat Putnam netwerken die naar binnen gericht zijn, gekarakteriseerd door exclusiviteit en homogeniteit.

Net als het Rotterdamse stadsbestuur maakt ook Putnam zich zorgen maakt over de sociale cohesie. In zijn boek 'Bowling Alone, the collapse and revival of American community' uit hij zijn ongerustheid over het in zijn ogen uit elkaar van de Amerikaanse samenleving. 'Veel Amerikanen voelen zich vagelijk en oncomfortabel ontkoppeld' (Putnam, 2000, p. 402). Het sociaal kapitaal is sinds begin jaren zestig sterk verminderd, zo stelt hij op basis van een grote hoeveelheid cijfermateriaal. Burgers zijn minder actief voor politieke partijen, komen minder bij de burens over de vloer en gaan – teruggrijpend naar de titel van het boek - minder gezamenlijk met elkaar bowlen. Het afbrokkelen van sociaal kapitaal in het hedendaagse Amerika wordt volgens Putnam veroorzaakt door de druk van tijd en geld, suburbanisatie, de invloed van elektronisch entertainment en (vooral) verschillen tussen de diverse generaties.

Om het sociale kapitaal te herstellen is er volgens hem een resocialisatie nodig. Door collectieve en individuele initiatieven moet het Amerikaanse gemeenschapsleven voor 2010 worden hersteld. Het gaat om de terreinen jeugd en school, arbeidsomgeving, de stedelijke omgeving, religie, kunst en cultuur en politiek en openbaar bestuur. Als het gaat om het herstellen van sociaal kapitaal in een stedelijke omgeving formuleert Putnam een doelstelling die hij zelf als 'misleidend simpel' betitelt (Putnam, 2000, p. 408): dat meer mensen de burens bij de voornaam kennen dan heden ten dage het geval is. Deze doelstelling van Putnam blijkt vrijwel naadloos aan te sluiten op de doelstelling van Opzoomer Mee, het van origine Rotterdamse project dat in hoofdstuk 4 wordt behandeld.

In haar studie 'Grenzeloze Solidariteit' (2004) gaat Komter in op het solidariteitsbegrip. Volgens haar heeft een immigratiesamenleving voor het laten ontstaan van onderlinge binding tussen haar leden niet alleen de institutioneel georganiseerde solidariteit nodig, maar juist ook informele solidariteit. Deze binding ontstaat met name binnen etnische groepen en niet tussen groepen van verschillende origine. Om uitsluiting te voorkomen pleit Komter voor een versterking van de solidariteit tussen groepen, en dan met name versterking van de binding tussen de gevestigden en de nieuwkomers. Om dit te bereiken moet volgens de sociologe leren worden omgegaan met verschillen en dient de ongelijkheid verkleind te worden.

3. Onderzoeksopzet

Voordat wordt verder gegaan met het project Opzoomeren, wordt eerst ingegaan op de onderzoeksopzet van deze scriptie. Het gaat daarbij om de vraag welke kernbegrippen worden gehanteerd, hoe deze worden geoperationaliseerd, op welke manier de gegevens zijn verzameld en hoe deze zijn verwerkt.

Kernbegrippen en operationalisering

Deze scriptie draait in essentie om twee kernbegrippen: sociale integratie en Opzoomeren. Dat wordt duidelijk uit de probleemstelling:

Is het project Opzoomeren een geschikt beleidsinstrument om sociale integratie in Rotterdam te bevorderen?

De vraag die dan rijst: wat is geschikt beleid? Bij het kwalificeren van deze indicator komt de Straatladder, ontwikkeld door de gemeente Rotterdam, van pas.

In het vorige hoofdstuk zijn een aantal indicatorenstelsels gepresenteerd: die van Engbersen en Gabriëls (1995), van Entzinger en Biezeveld (2003), de eerdergenoemde Straatladder van het Rotterdamse college en de contactladder van het Verwey-Jonker Instituut. In deze scriptie wordt gekozen voor de Straatladder van de gemeente Rotterdam, dit omdat deze het meest toegesneden is op de probleemstelling van deze scriptie. Er kan bij deze Straatladder namelijk vrij nauwkeurig worden aangegeven op welke sport een straat zich bevindt en welke treden de straat in de loop der tijd heeft doorlopen. Weliswaar hanteert de contactladder ook een dergelijk sportensysteem, maar het instrument van het Verwey-Jonker Instituut telt minder categorieën dan de Straatladder. Bij dit alles dient opgemerkt te worden dat een begrip als sociale integratie nauwelijks in kwantitatieve termen is te vatten, maar dat de Straatladder de beste poging in die richting (voor deze scriptie) is. Sociale integratie is – bij wijze van spreken - niet op een weegschaal of op een thermometer af te lezen. De keuze voor de Straatladder hangt sterk samen met de vraag wat ‘geschikt’ in de probleemstelling eigenlijk betekent. Het is moeilijk daar een concrete maat op te zetten. ‘Geschikt’ zou moeten betekenen dat een straat of buurt als gevolg van het Opzoomeren tenminste één trede hoger is gekomen. Het is deze indicator die aan het eind van deze scriptie wordt gehanteerd.

De modellen van zowel Engbersen en Gabriëls als Entzinger en Biezeveld hebben het nadeel dat de daarin genoemde indicatoren te abstract en te vaag zijn geformuleerd om goed toepasbaar te zijn in praktische problematiek waar deze scriptie zich mee bezig houdt. Verder blijkt bijvoorbeeld het model

van Entzinger en Biezeveld met name toegespitst te zijn op etnische minderheden, terwijl de opzet van deze scriptie breder is.

In het vorige hoofdstuk is uitvoering ingegaan op het begrip sociale integratie. Daarbij bleken er veel definities van deze term te bestaan. Politici en beleidsmakers legden veel nadruk op de structurele kant van integratie (op de integratie op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld), terwijl wetenschappers veel meer ingingen op de culturele verandering. Zoals in de inleiding reeds kort is aangegeven - en waarin het volgende hoofdstuk veel dieper op zal worden ingegaan - is Opzoomeren met name een programma dat inspeelt op deze 'zachte kant', of, om met Entzinger en Biezeveld (2003) te spreken, op de 'acculturatie' bij mensen in gaat. De definitie die hier mijns inziens het beste bij past is die van Engbersen en Gabriëls:

„Wij spreken van sociale integratie wanneer van diverse sociale eenheden een eenheid is of wordt gesmeed, en wel zo dat individuen op een volwaardige wijze deel kunnen uitmaken van deze eenheden.” (Engbersen en Gabriëls, 1995, p. 19)

Deze operationalisering heeft als voordeel dat deze niet specifiek is toegespitst op allochtonen of etnische minderheden, iets wat de huidige (landelijke) discussie rond integratie momenteel wel kenmerkt. Luisterend naar de diverse opiniemakers zijn het vooral etnische minderheden die moeten worden ingepast in de Nederlandse samenleving. Kiezen voor een operationalisering die zich alleen richt op de sociale integratie van nieuwkomers betekent (voor deze scriptie) automatisch het buiten schot laten van een grote groep autochtone Rotterdammers. In de definitie van Engbersen en Gabriëls wordt een breder kader gehanteerd, die wèl alle bevolkingsgroepen omvat.

Onderzoeksstrategieën

Zoals al eerder in deze scriptie opgemerkt is bij de onderzoeksopzet gekozen voor de casestudy. Hieronder wordt ingegaan op de keuze voor dit onderzoeksinstrument.

In zijn boek 'De kern van casestudy's' (2000) onderscheidt Braster drie onderzoeksstrategieën: het experiment, de survey en de casestudy. Volgens hem heeft elke onderzoeksstrategie zijn eigen kenmerken en kent ieder onderzoekstype een eigen combinatie van onderling samenhangende onderzoeksbeslissingen. Braster haalt Swanborn aan, die erop wijst dat het onderscheidende aspect van een casestudy is dat het gaat het om een intensieve bestudering van een sociaal verschijnsel bij één of enkele onderzoekseenheden (vgl. Swanborn, 1996, p. 22). In de optiek van Swanborn betekent intensief in dit verband diepgaand, langdurig en niet oppervlakkig.

Volgens Swanborn is een wezenlijk kenmerk van een casestudy dat het betrekking heeft op een sociaal verschijnsel in een natuurlijke omgeving of een levensechte context, waarbij dat verschijnsel zich niet laat isoleren van die omgeving of context. Dit in tegenstelling tot het experiment en de survey, waarbij die afgrenzen niet problematisch wordt geacht. „Bij deze onderzoeksstrategieën worden omgevings- of contextkenmerken geheel of gedeeltelijk onder controle gehouden.” (Braster, 2000, p.23) Dit niet kunnen trekken van grenzen tussen de omgeving of context en het te bestuderen sociale verschijnsel blijkt volgens Braster de voornaamste motivatie te zijn om voor de casestudyopzet te kiezen. De toepassing van diepte-interviews – een kenmerkende werkwijze binnen de casestudy – heeft tot gevolg dat de analyse van de empirische variabelen een kwalitatief karakter krijgt.

Ik wil diepgaand ingaan op het effect van Opzoomeren op sociale integratie in de straten van Rotterdam. Een survey-onderzoek schiet in haar opzet tekort om een dergelijke verdieping te bereiken en een experimentele benadering is hier niet aan de orde, vandaar dat bij deze scriptie wordt gekozen voor de opzet met een casestudy. Met een casestudy kan deze eerdergenoemde verdieping wel worden bereikt. Daar komt nog bij – verwijzend naar de opmerking van Swanborn – dat sociale integratie een verschijnsel is dat niet los kan worden gezien van de omgeving. Door middel van een casestudy kan bezien worden of factoren als bijvoorbeeld de woonomgeving of de bevolkingssamenstelling van invloed is op het integratieproces. Bij een experiment of survey-onderzoek is dit niet mogelijk.

Dataverzameling

Braster (2000) onderscheidt drie dataverzamelmethode die vaak worden gebruikt in casestudy's: bestaande gegevens, diepte-interviews en participerende observatie. Voor dit onderzoek wordt met name van de eerste twee methoden gebruik gemaakt. Zo vindt er documentenanalyse plaats van informatie en onderzoeken over het Rotterdamse beleid rond sociale integratie en Opzoomeren, met name in het kader van het volgende hoofdstuk over deze onderwerpen.

Diepte-interviews zijn volgens Braster met name geschikt voor 'hoe en waarom'-vragen. Het aantal onderzochte eenheden bij deze opzet is gering, omdat afname en verwerking van de data veel tijd kosten. Bij deze scriptie wordt gekozen voor diepte-interviews met de organisatoren van de Opzoomeracties in de diverse straten in Rotterdam, de actieve bewoners dus. Middels een serie gerichte face-to-face-interviews met deze direct betrokkenen wordt getracht een beeld te schetsen van de Opzoomeractiviteiten van de desbetreffende straat en het eventuele effect op het sociaal verband in de straat. Hoewel de gesprekken een open en spontaan karakter hadden, werd aan alle informanten een zelfde serie vragen gesteld. Op deze manier – zo is de bedoeling - kan een eenduidig beeld worden gecreëerd van de mate van sociale integratie als gevolg van Opzoomeren. De vragenlijst van deze semi-gestructureerde interviews is als bijlage 1 aan deze scriptie toegevoegd. De informanten werden

in de meeste gevallen in hun eigen huis ondervraagd. De gesprekken met de bewoners duurden gemiddeld tussen de 45 minuten en een uur.

De informanten zijn op een gerichte manier benaderd, in eerste instantie via internet en e-mail. Veel bewonersverenigingen (vaak de initiatiefnemers van Opzoomeren in een straat) en Opzoomergroepen beschikken over een eigen internetsite. Braster betitelt deze werkwijze als een doelgerichte niet-kanssteekproef. „Het doel is dan eerder om te komen tot theoretische generalisaties en niet tot statistische generalisaties, zoals dat bij zuivere kanssteekproeven het geval is.” (Braster, 2000, p.83) Circa de helft van de respondenten kon uiteindelijk direct worden bereikt door de websites van de actieve straten te bezoeken en de e-mailadressen en telefoonnummers van de bewoners te achterhalen. De andere respondenten werden bereikt via het opbouwwerk van de desbetreffende wijk.

Deze (kwalitatieve) scriptie heeft niet de bedoeling om representatief te zijn. Bij de selectie van de informanten is echter wel geprobeerd een goede spreiding over de stad te bewerkstelligen, dit om te voorkomen dat bijvoorbeeld onevenredig veel onderzoekseenheden uit Charlois of IJsselmonde komen. De stad Rotterdam telt twaalf deelgemeenten (het ver buiten de stad gelegen Hoek van Holland hierbij niet meegerekend), doelstelling was om uit elke deelgemeente één tot twee informanten te bereiken. Het maximaal aantal informanten - en dus af te nemen interviews - bedraagt daardoor 24. Door deze selectiemethodiek kan de invloed van wijk- en buurtkenmerken (zoals bevolkingssamenstelling) worden geïncorporeerd in de analyse van de data. Daarnaast heeft een dergelijke selectie het (pragmatische) voordeel dat het veldwerk ‘behapbaar’ blijft. De diepte-interviews richten zich met name op straatbewoners, maar onder andere om het Opzoomeren nader toe te lichten is ook gesproken met de projectleider sociale integratie bij de gemeente Rotterdam. Daarnaast heeft ook hij zijn visie kunnen geven op het effect van Opzoomeren op sociale integratie. (De projectleider van Opzoomer Mee was helaas niet bereid een interview te geven.)

In totaal zijn er zestien interviews afgenomen. Na het afnemen van deze interviews bleek er verzadiging op te gaan treden en werd er afgezien van verdere vraaggesprekken. (N.B. In de deelgemeenten Feijenoord, Pernis en Hillegersberg-Schiebroek werden geen interviews afgenomen.) Er werd niet alleen gesproken met actieve bewoners, maar in Ommoord (deelgemeente Prins Alexander) en in de deelgemeente Overschie ook met leden van bewonersorganisaties en opbouwwerkers die zich bezig houden met Opzoomeren.

4. Mensen maken de stad

Voortvarend, dat is wellicht het beste woord om het beleid van het huidige Rotterdamse college te beschrijven. Uit haar plannen wordt duidelijk dat - naar het adagium van de Maasstad – de mouwen opgestroopt dienen te worden. Een en ander komt ook naar voren als het gaat om de sociale integratie in Rotterdam, naar eigen zeggen ‘de zilveren draad’ in de collegeplannen.

Dit hoofdstuk gaat nader in op de Rotterdamse plannen op het vlak van sociale integratie. Wat houden deze in? En wat wordt er onder Opzoomeren verstaan?

Collegeprogramma

Het college van Leefbaar Rotterdam, CDA en VVD kwam bij haar aantreden in september 2002 met een daadkrachtig programma. Rotterdam als ‘vitale stad’ moest een ‘nieuw elan’ krijgen. (collegeprogramma Rotterdam 2002-2006, 2002, p.5) De coalitie legde sterk de nadruk op participatie van de burgers van de Maasstad. Al in de inleiding wordt er gerept over een stad die ‘van haar bewoners de bereidheid vraagt om (..) in te burgeren’. (collegeprogramma Rotterdam 2002-2006, 2002, p.4) Iedereen moet meedoen, zo luidt de boodschap in een notendop.

Deze burgerparticipatie uit zich wellicht het meest duidelijk in het gedeelte van het collegeprogramma waar het gaat over inburgeren. Volgens het programma is veel sociale cohesie de afgelopen decennia verloren gegaan in Rotterdam. „Het herstel daarvan loopt als een rode draad door ons programma.”(collegeprogramma Rotterdam 2002-2006, 2002, p.33) Het college kondigt een ‘Deltaplan Inburgering’ aan, waarbij nieuwkomers verplicht mee moeten doen aan een inburgeringscursus, schooluitval wordt tegengegaan en ook zogenoemde ‘oudkomers’ doordrongen moeten worden van de Nederlandse taal, normen en waarden. Ook dient schooluitval te worden tegengegaan en moet er een groeiende uitstroom zijn van nieuwkomers naar een baan of een vervolgopleiding. Van de ‘nieuwe Nederlanders’ wordt gevraagd dat ze een bijdrage leveren aan de binding met de stad. Ze dienen zich verbonden te voelen met de medebewoners van de eigen straat of buurt, ‘ook als die een andere culturele of etnische achtergrond hebben’. (collegeprogramma 2002-2006 Rotterdam, 2002, p.33)

Het huidige Rotterdamse college stelt daarbij een aantal duidelijke doelen: groei van deelname in inburgeringscursussen van 83 procent in 2001 naar 95 procent (2006), terugdringing van de uitval tot 15 procent en een uit- of doorstroom van nieuwkomers naar werk of vervolgopleiding van 45 procent in 2001 tot 100 procent in 2006.

Mensen Maken de Stad

Verder presenteerde het college onder het kopje 'Inburgeren' het programma 'Mensen Maken de Stad'. De Rotterdamse burgers vormen zelf de 'smeerolie van de sociale verbondenheid', zoals het collegedocument dat in enigszins ronkende bewoordingen uitdrukt. Integratie moet volgens het Rotterdamse college met name plaats vinden op straatniveau. Het is de straat waar we ons het meest verantwoordelijk voor voelen, aldus de coalitie, en waarover we bereid zijn afspraken te maken. Via het straatniveau moet de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de stad als geheel worden versterkt:

„De inrichting van buurten, woningen en openbare ruimte is heel bepalend voor de leefbaarheid van een gebied. Daarbij spelen beheers- en onderhoudskwesties een rol, maar ook de manier waarop bewoners met elkaar in respect weten samen te leven: de gezamenlijke waarden en normen van mensen in de stad.” (collegeprogramma 2002-2006, 2002, p.34)

Buurtbewoners moeten het met elkaar eens worden over wat ze willen, hoe ze daar willen komen en ze moeten er zeker van zijn dat ieder zijn of haar bijdrage levert. Het maken van die afspraken vormen volgens het college de grootste uitdaging en de grootste kans voor Rotterdam in de komende jaren. Kortom, de verantwoordelijkheid komt bij de Rotterdamse burgers zelf te liggen.

In april 2003 presenteerde het Rotterdamse college de kadernotitie 'Sociale integratie in de Rotterdamse samenleving', een verdere uitwerking van het collegeprogramma. Daarin wordt – meer nog dan in het collegeprogramma - een zeer somber beeld geschetst van de sociale cohesie in de Maasstad. Met name buurten en wijken rond de binnenstad worden gekenmerkt door grote sociale problemen, veel werkloosheid, armoede en veel mensen met een onderwijsachterstand. „Hele buurten zijn niet meer dan doorgangsgebieden zonder enig sociaal verband en met een maximum aan anonimiteit.” (kadernotitie sociale integratie, april 2003, p.3) Verschillen in normen, waarden en gedrag zijn soms 'onoverbrugbaar' geworden. Door het gebrek aan sociale cohesie ontbreekt volgens het college ook de samenhang in en de binding met de stad als geheel.

Als oorzaak wordt gewezen op de veranderingen in de samenleving, de huidige snelle (wereldwijde) verplaatsing van mensen, beelden, ideeën en gedragspatronen. De integratie van de nieuwkomers wordt nog eens bemoeilijkt door de sociale achterstanden van Rotterdammers, iets wat al langer het geval is. Sociale integratie is een 'buitengewone opgave' geworden, aldus de kadernotitie. Er is een sterke samenhang tussen de functionele of structurele aspecten van integratie (onderwijs en arbeidsmarkt) en de sociale, culturele aspecten van dit proces. De redenatie is dat iemand die de normen en waarden van de samenleving deelt en over een sociaal netwerk beschikt, sneller toegang krijgt tot de arbeidsmarkt en makkelijker sociale aansluiting vindt. Daarbij wordt de koppeling gemaakt met veiligheid, een aspect die een voorwaarde vormt voor sociale integratie.

Het Rotterdamse college wil de volgende vier doelen bereiken:

1. sociale cohesie: binding voelen met andere Rotterdammers, resulterend in een ‘nieuw Rotterdam-gevoel’;
2. vertrouwen in mede-Rotterdammers om samen te leven en samen te werken;
3. het aanwezige arbeidskapitaal en sociale en culturele kapitaal beter gebruiken;
4. gedragsnormen voor de publieke ruimte die breed worden gedragen.

Het voor het bovenstaande in het leven geroepen actieprogramma – ‘bondgenotenstrategie’ - Mensen Maken de Stad bestaat uit drie activiteiten: Opzoomeren, Stadsetiquette en het op straatniveau maken van afspraken tussen burgers en overheid over zorg voor de omgeving, vastgelegd in zogenoemde ‘sociale contracten’. (kadernotitie sociale integratie college Rotterdam, 2003, p.6) Stadsetiquette is een verdieping van Opzoomeren, waarbij bewoners onderling, de deelgemeente, gemeentelijke diensten en andere instellingen afspraken maken over omgangsvormen, beheer en onderhoud van de straat, vastgelegd in een Straatagenda. Deze Stadsetiquette wordt alleen toegepast in straten in onveilige wijken waar Opzoomeren reeds goed is ingeburgerd en waar minimaal een derde van de bewoners de schouders onder dit project wil zetten.

Projectbureau Opzoomer Mee

De projecten rond sociale integratie in Rotterdam worden gecoördineerd door een speciaal projectbureau. Het projectbureau maakt onderdeel uit van de Bestuursdienst, maar ‘staat optisch’ los van deze dienst, aldus projectleider Frans Hengeveld. „Het is te klein en te tijdelijk om ondergebracht te worden binnen de Bestuursdienst.” (interview met Frans Hengeveld, gehouden 21 april 2004) In 2006, bij het aflopen van de huidige raadsperiode, wordt het projectbureau weer opgeheven en worden de taken van het projectbureau Sociale Integratie weer bij de normale gemeentelijke bestuursorganisatie ondergebracht. Hengeveld: „In 2005 moet ik mijn testament maken, met daarin de resultaten.” Hij weet niet hoe het project na 2006 (einde van de collegeperiode) zal lopen. „Dat hangt van de verkiezingen en het eigen succes van het project af.” Over de doelstelling van het projectbureau zegt hij: „We richten ons op sociale integratie, het culturele aspect, de gedragskant van integratie. Het gaat bijvoorbeeld niet om de participatie op de arbeidsmarkt.”

Volgens projectleider Hengeveld is de keuze voor Opzoomeren als instrument voor de bevordering van sociale integratie met name ingegeven door praktische overwegingen. „We hebben voor Opzoomeren gekozen omdat dat al bestond. Het project was destijds (in 2002) op zoek naar een inhoudelijke verdieping. Daarnaast was het procesmatig wel zo handig om al over actieve bewonersgroepen te beschikken. Daar zijn al afspraken mee gemaakt. Je moet ergens beginnen en dan zou het stom zijn om deze mensen niet te gebruiken. Het Opzoomeren vormt de ruggengraat van het hele gebeuren.” Opzoomeren wordt volgens de projectleider gekenmerkt door een grote mate van

vrijblijvendheid, terwijl er bij Stadsetiquette meer concrete en vaste afspraken worden gemaakt tussen bewoners, deelgemeente en opbouwwerkers.

Bij deze drie activiteiten werden ook een aantal concrete geformuleerd: het aantal straten dat meedoet aan Opzoomen moet omhoog van 900 in 2002 tot 1600 straten in 2006, en dan nog zoveel mogelijk straten in 'onveilige wijken'. Het aantal straten dat naast Opzoomer Mee ook meedoet aan Stadsetiquette dient in zijn verhoogd van nul in 2002 tot 250 in 2006. Verder moeten in dat jaar in 150 straten duurzame afspraken met de overheid zijn gemaakt over de zorg voor de eigen omgeving. Een ander onderdeel van Mensen Maken de Stad is dat leden van maatschappelijke organisaties een training voor waarden en normen krijgen. Daarnaast wil het college het maatschappelijk debat leiden over onderwerpen als de spreiding van bevolkingsgroepen, normen en waarden en de rol van de islam bij sociale integratie.

Om de ontwikkeling van een straat te meten heeft het Rotterdamse college een apart instrument geïntroduceerd: de Straatladder, een instrument waarop in hoofdstuk 2 al is ingegaan. Een straat stijgt hoger op de ladder, naarmate de betrokkenheid van de bewoners bij het leefklimaat in de straat groeit. Op basis van deze Straatladder wordt ook een doelstelling geformuleerd. Mensen Maken de Stad moet de bewoners ondersteunen bij het bereiken van de sport die voor hen bereikbaar is. Dat is gedefinieerd als het niveau dat minimaal eenderde van de straatbewoners wil bereiken en dat men denkt te kunnen volhouden.

Historie van het Opzoomen

De Opzoomerbeweging startte in 1989 in de Opzoomerstraat in de Rotterdamse wijk het Nieuwe Westen, zo stelt het Verwey-Jonker Instituut vast in hun onderzoek naar het project uit 2001.

Bewoners wilden niet langer op de overheid wachten om hun straat schoner, veiliger en gezelliger te maken. Gezamenlijk werd een bezem door de straat gehaald en werd er extra verlichting aangebracht.

Deze aanpak kwam op het moment dat bestuurders meer aandacht begonnen te krijgen voor de alledaagse sociale problemen en de potenties van mensen op het niveau op hun straat.

Van 1990 tot 1994 ondersteunde het toenmalige projectbureau Sociale Vernieuwing de diverse Opzoomeracties die her en der in de Maasstad ontstonden. Jaarlijks werd een Opzoomerprijs uitgereikt en vanaf 1993 konden actieve straten een Opzoomerzegel verdienen, die in te wisselen was voor voorzieningen in de straat. Het jaar 1994 was belangrijk voor Opzoomer Mee: niet alleen werd de eerste grote Opzoomerdag gehouden waar tienduizend bewoners, gemeentelijke diensten en bedrijfsleven samen werkten aan het opknappen van Rotterdamse straten en pleinen, ook werd in dat jaar het stedelijk bureau Opzoomer Mee opgericht. Dit bureau gaat uit van samenwerking met bewonersondersteuners in de wijken, die de stedelijke campagnes op microniveau stimuleren en

betekenis geven. (Duyvendak en Van der Graaf, 2001) Het jaar van de eerste Opzomerdag (1994) wordt gezien als de echte start van het project. Op 28 mei van dit jaar werd het tienjarig bestaan gevierd met een speciale Opzomerdag.

Werkwijze Opzomereren

Het projectbureau Opzomer Mee stelt een aantal manieren voor waarop mensen kunnen Opzomereren, onder meer het houden van een straatdiner, een speeldag voor de jeugd, het opzetten van een terras op straat op straat of het gezamenlijk schoonmaken of verfraaien van de leefomgeving. Dit alles met als uiteindelijk doel dat de straatbewoners elkaar ontmoeten en de sociale contacten in de straat worden verbeterd.

Elke Rotterdamse straat kan een waardebon van 125 euro van het projectbureau krijgen om de onkosten van straatactiviteiten te betalen. Er zijn vijf bewoners vereist om een straat aan te melden voor Opzomer Mee. Eén van deze bewoners mag ook een school, buurthuis of vereniging zijn. Deze vijf bewoners nodigen op hun beurt alle bewoners in de straat uit om mee te doen.

Wat nu eigenlijk precies onder de definitie Opzomereren valt is niet duidelijk, zo concluderen Duyvendak en Van der Graaf. Zij ondervroegen voor hun onderzoek onder meer bestuurders, bouwvakkers en bewoners, maar de meningen van deze ondervraagden liepen uiteen. Zo vinden sommigen dat alle bewonersinitiatieven onder de definitie Opzomereren vallen, terwijl anderen menen dat het alleen gaat om de stedelijke campagne en de acties op straatniveau die in dat kader worden georganiseerd. Volgens de toenmalige projectleider Lakmaker is er geen echte definitie van Opzomereren, maar zijn er meer een aantal kenmerken. Hij noemt daarbij het eigen initiatief van de bewoners en de eigenschap dat alle activiteiten op straatniveau plaats vinden. (Neleman, 2002, p.3) Er is niet alleen onduidelijkheid over de definitie, maar ook de doelstelling van het Opzomereren is niet helder vastgesteld. Volgens Lakmaker is 'de kern van Opzomereren in de eerste plaats het willen leggen van sociale contacten in de straat door bewoners zelf'. De voormalige wethouder Meijer (stadsvernieuwing) legt de nadruk op sociale integratie, enerzijds het vergroten van de betrokkenheid bij de woonomgeving en anderzijds het vergroten van de onderlinge contacten tussen buurtbewoners. Volgens het opbouwwerk is Opzomereren 'een promotioneel begrip, een verzamelnaam voor uiteenlopende vormen van samenlevingsopbouw op straatniveau' (Duyvendak en Van der Graaf, 2001, p.24)

Wat wel duidelijk is dat het Opzomerproject bestaat uit twee delen. Aan de ene kant zijn er de diverse, grootschalige campagnes, zoals Goeiemorgen! (1999) en Allemaal Rotterdammers (2001), die op stedelijk niveau worden gehouden. Eerstgenoemde actie was met name gericht op de ontmoeting van bewoners in de straat of wijk door middel van bijvoorbeeld gezamenlijke barbecues, Allemaal

Rotterdamers was – onder meer door samenzang op de Wilhelminapier – gericht op het kweken van een gezamenlijke Rotterdamse identiteit.

Aan de andere kant zijn er de initiatieven van burgers die in hun straat een activiteit voor de hele straat willen organiseren, zoals een gezamenlijke barbecue of het aanleggen van geveltuinen. Het is de bedoeling dat deze initiatieven aansluiten bij de stedelijke actie. Het projectbureau Opzoomer Mee kan in deze gevallen financiële ondersteuning bieden. Verder zijn de opbouwwerkers in de wijk dicht betrokken bij de Opzoomeracties op straatniveau.

In het boekje ‘5 straten in beeld’, dat tijdens het Opzoomercongres in december 2001 werd gepresenteerd, staan vijf straten beschreven die aan het Opzoomeren hebben meegedaan. Ook hier lopen de doelstellingen uiteen, maar de rode draad is het aanhalen van de sociale contacten. Het voorkomen van ergernis en overlast blijken een goede aanleiding te zijn om het leefklimaat in een straat te gaan verbeteren. Zo hebben de bewoners van de Korenaardwardsstraat in Delfshaven een aantal straatregels opgesteld om onder meer overlast van de jeugd, vervuiling en onderlinge spanningen te voorkomen. De bewoners van de Bingleystraat noemen als doelstelling dat de straat wordt verfraaid. ‘En vooral: een beter onderling contact in de straat, minder anonimiteit’.

Onderzoek Verwey-Jonker Instituut

In hoofdstuk 2 is al aangegeven dat het Verwey-Jonker Instituut de resultaten van Opzoomer Mee heeft onderzocht, dit aan de hand van de door hen ontwikkelde ‘contactladder’. De resultaten naar het resultaat van het Opzoomeren verschilden per ondervraagde doelgroep. De betrokkenheid van de bewoners blijkt voor de meerderheid van de ondervraagden met name voor de straat te gelden en niet voor de buurt waarin men woont. Voor de meeste bewoners zijn het schoon en netjes maken van de straat en het verbeteren van de sociale contacten onlosmakelijk met elkaar verbonden. Bij de resultaten echter wijzen ze vooral op de verbeterde sociale contacten op straatniveau. Hoe sterk de sociale contacten zijn verbeterd, blijkt per wijk te verschillen. Refererend aan de contactladder constateren de onderzoekers dat bij veel bewoners sprake is van contacten op niveau 3 (interactie), terwijl men elkaar voor het Opzoomeren slechts oppervlakkig kende. De allochtone bewoners blijken zich enigszins af te zonderen en moeilijk te bereiken te zijn. (Duyvendak en Van der Graaf, 2001, p. 42-46)

Voor de bestuurders en opbouwwerkers is het versterken van de contacten tussen buurtbewoners het belangrijkste doel. Bijkomend voordeel is dat de straat leefbaarder wordt. De onderzoekers noemen het opvallend dat bestuurders en opbouwwerkers in weinig concrete termen over de resultaten van Opzoomeren kunnen praten. Volgens de bestuurders en opbouwwerkers is er vooral vooruitgang geboekt bij al bestaande bewonersgroepen en niet zozeer bij nieuwe groepen. Men ziet weinig nieuwe contacten opbloeien. Verder zijn de sociale contacten volgens hen slechts van korte duur. In tegenstelling tot de bestuurders zien de opbouwwerkers wél blijvende sociale contacten, niet alleen

binnen bewonersgroepen, maar ook tussen verschillende bevolkingsgroepen. Zowel bestuurders als opbouwwerkers reiken de resultaten niet verder dan niveau 1 van de contactladder, die van participatie.

Verder merken beide partijen op dat er grote verschillen zijn tussen straten: in de ene straat beperkt het Opzoome ren zich tot het opfleuren van de woonomgeving, terwijl in de andere straat echt wordt gewerkt aan het verbeteren van de sociale contacten. (Duyvendak en Van der Graaf, 2001, p. 53-55, 60-62)

Het aantal straten en groepen dat meedoet laat een gestage groei zien. Na een piek in 1994 (1224, de eerste Opzoome rdag) viel de deelname eerst terug tot 456, maar vorig jaar bedroeg het aantal straten of groepen dat ‘Opzoome rde’ 1586. Daarmee is niet alleen de doelstelling van 2003 (1100 straten) gehaald, maar zelfs al bijna de doelstelling van 2006 (1600 Opzoome rstraten in 2006). Het was de bedoeling dat in 2003 negen straten mee zouden aan een combinatie van Opzoome ren en Stadsetiquette, dat waren er vorig jaar twaalf.

Figuur 4.1 Trendgegevens over stedelijke campagne Opzoome r Mee in Rotterdam (1994-2003)

Activiteiten / jaar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Deelnemende straten / groepen	1.224	456	499	803	921	1057	1248	1187	900	1586

Bron: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS), Rotterdam

Het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS), het onderzoeksbureau van de gemeente Rotterdam, houdt verder jaarlijks de zogenaamde Omnibus-enquête, een steekproef onder 1.500 Rotterdammers over diverse onderwerpen. In een steekproef uit 2000 komen ook vragen voor over het Opzoome ren. Uit het onderzoek blijkt dat 80 procent het project kent en dat 13 procent van de Rotterdammers daadwerkelijk Opzoome rt. Van de ondervraagden is 70 procent positief over het Opzoome ren, 26 procent positief nog negatief en 13 procent negatief. De waardering blijkt groter te zijn als men zelf heeft meegedaan aan Opzoome ractiviteiten.

Volgens Duyvendak en Van der Graaf kan worden geconstateerd dat ‘welhaast alle bij dit onderzoek betrokkenen menen dat Opzoome ren een onmisbare bijdrage levert aan de versterking en het onderhoud van sociale netwerken in straten en buurten van Rotterdam’ (Duyvendak en Van der Graaf, 2001, p. 97). In alle vijf onderzochte deelgemeenten geven bewoners aan dat er nieuwe sociale netwerken zijn ontstaan of dat bestaande sociale relaties zijn geïntensiveerd. Toch moet er volgens de onderzoekers een kanttekening worden gezet: Opzoome ren blijft vaak beperkt tot autochtone bewonersgroepen die al langer actief zijn in hun straat of buurt. Als gaat om allochtonen kan er nog veel worden bereikt op het gebied van participatie (niveau 1 op de contactladder), voor zowel

autochtone als allochtone bewoners geldt dat er nog heel wat kan worden bereikt qua interactie (niveau 2 op de contactladder).

Het Rotterdamse fenomeen van Opzoomeren heeft zich de afgelopen jaren verspreid naar diverse dorpen en steden in heel Nederland. Ook in het buitenland heeft het veel aandacht – en navolging, onder meer in de Deense hoofdstad Kopenhagen – gekregen, zo blijkt uit de lokale website.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het (veld)onderzoek gepresenteerd. Eerst wordt met statistisch materiaal een beeld geschetst van de wijken die zijn bezocht, daarna wordt een samenvatting gegeven van de interviews die met actieve straatbewoners zijn gehouden.

Onderzoek

Zoals eerder vermeld in deze scriptie kan sociale integratie niet los worden gezien van de omgeving waarin dit proces plaats vindt. Nu heeft het COS alleen data beschikbaar op buurtniveau en niet op straatniveau. Wijken kunnen heel divers zijn van samenstelling –bijvoorbeeld villa-achtige woningen, gelegen vlak naast hoogbouwflats -, maar om het Opzoomeren en haar gevolgen voor de sociale integratie toch in een kader te zetten wordt een beeld gegeven van de sociaal-economische en fysieke structuur en de veiligheidssituatie van de bezochte wijken. De statistische data zijn verdeeld in een aantal categorieën:

- bevolkingssamenstelling: leeftijdsopbouw, etniciteit, inkomen, adresbezetting en stroomgegevens (het aantal vestigers en vertrekkers per jaar);
- fysieke kenmerken: de verhouding tussen koop- en huurwoningen;
- veiligheid op basis van de Veiligheidsindex.

Telkens zijn de meest recente (en beschikbare) cijfers gebruikt. Op deze manier ontstaat het volgende beeld, waarbij de meest opvallende kenmerken van de straat en de wijk staan omschreven, in de tabellen (vermeld in bijlage 3) staan de volledige data:

- In Charlois in de Clementstraat (Oud-Charlois). De Clementstraat is een kleine straat met nieuwbouwwoningen, ingeklemd tussen een drukke winkelstraat en het oude centrum van Charlois. In Oud-Charlois valt op dat het percentage mensen dat zich in een jaar in de wijk vestigt of vertrekt hoog is, de doorstroom is hoog. Verder is het een wijk met relatief laag inkomen. Volgens de Veiligheidsindex is het een onveilige wijk;
- In Delfshaven in de Essenburgsingel en de Messchertstraat (het Nieuwe Westen). De Essenburgsingel is een langgerekte straat met veel portiekwoningen, die uitkijken op het spoor. De Messcherstraat is één van de vele dwarsstraten van de Vierambachtsstraat, met kleine (gerenoveerde) eengezinswoningen; Het Nieuwe Westen is wijk met veel kinderen, veel allochtonen en een hoog percentage vestigers/vertrekkers per jaar. Het inkomen van de

bewoners ligt (zelfs in Rotterdams opzicht) laag. Het percentage huurwoningen ligt er opvallend hoog;

- In Hoogvliet in de Baarsweg (Hoogvliet-Zuid). De Baarsweg is vrij lange weg met lage flats. Hoogvliet-Zuid, een veilige wijk, is een buurt met meer ouderen dan gemiddeld, ook het inkomen ligt iets hoger dan gemiddeld. Er wonen weinig relatief weinig allochtonen;
- In IJsselmonde in de Zwijnsbergenweg (Beverwaard) en Bergoord (Groot-IJsselmonde). De Zwijnsbergenweg ligt midden in de Beverwaard, met middelgrote eengezinswoningen met tuin, gebouwd in de jaren tachtig. Bergoord is een straat met redelijk nieuwe en vrij ruim bemeten woningen, ook met tuin. De Beverwaard is een buurt met relatief veel kinderen, veel mensen per adres (wat ook wijst op kinderrijkheid), iets meer koopwoningen dan gemiddeld. De Beverwaard is redelijk veilig te noemen. Groot-IJsselmonde is een wijk met relatief weinig kinderen en allochtonen. Het inkomen ligt er – net als Beverwaard – onder het gemiddelde. Ook Groot-IJsselmonde staat als redelijk veilig te boek;
- In Noord in de Insulindestraat (Bergpolder) en de Sonmansstraat (Blijdorp). De Insulindestraat is een langgerekte, wat onverzorgde straat die parallel loopt aan het spoor van de Hofpleinlijn, met veel portiekwoningen uit de jaren vijftig. De Sonmansstraat is een vrij lange straat, met portiekwoningen. Bergpolder is een wijk met weinig ouderen, een grote doorstroming, relatief veel allochtonen en een wijk waar de bewoners een laag inkomen hebben. Blijdorp is ook een wijk met weinig ouderen, maar het percentage allochtonen ligt er duidelijk lager dan gemiddeld in Rotterdam. Verder is het inkomen er relatief hoog en staan er relatief veel koopwoningen. Waar Bergpolder een bedreigde wijk is, dan heeft Blijdorp het predikaat ‘veilig’;
- In Prins Alexander de Jan Hudigstraat (’s-Gravenland). In de Jan Hudigstraat staan uitsluitend ruime twee-onder-één-kap woningen, met vaak twee auto’s voor de deur. ’s-Gravenland is dan ook de wijk met het hoogste gemiddelde inkomen van Rotterdam. Het aandeel koopwoningen is groot in ’s-Gravenland, evenals de kinderrijkheid. Het percentage allochtonen in de als ‘veilig’ bestempelde wijk is laag;
- In de Stadsdriehoek in de Hobokenstraat, de Drievriendendwarsstraat en de hoek van de Mathenesserlaan en Nieuwe Binnenweg. (allen Oude Westen) en aan de Scheepmakerskade (Stadsdriehoek). De Hobokenstraat is een kleine dwarsstraat van de Nieuwe Binnenweg met

vrij nieuwe portiekwoningen. Ook de Drievriendendwarsstraat is een kleine dwarsstraat, met meest oudere woningen, ingeklemd tussen de Drievriendenstraat en de Anna Palownastraat, midden in het Oude Westen. De Drievriendendwarsstraat is de enige straat uit het onderzoek die behalve aan Opzoomeren ook meedoet aan Stadsetiquette. Op de hoek van de Mathenesserlaan en Nieuwe Binnenweg (het Saftlevenkwartier) zijn veel winkels, bedrijven en horeca en oude woningen. Het Oude Westen wordt gekenmerkt door (in de bevolkingsopbouw) een veel kinderen en allochtonen. Het inkomen ligt er laag. De wijk staat te boek als ‘onveilig’. De Stadsdriehoek is voor Rotterdamse opzicht een heel gemiddelde wijk. Het enige dat eigenlijk opvalt is dat er vrij weinig jongeren en dat er een redelijk grote doorstroming is;

- In Kralingen-Crooswijk in de 2° Reserveboezemstraat (Nieuw-Crooswijk). De Tweede Reserveboezemstraat is een vrij korte straat in het Kralingen-Crooswijk, met kleine en redelijk recent gerenoveerde woningen. Het meest opvallende aan Nieuw-Crooswijk is dat het in dit onderzoek de wijk is met het laagste gemiddelde inkomen. Daarnaast is het een buurt met relatief veel kinderen, veel allochtonen en een grote doorstroming qua bewoners. Nieuw-Crooswijk staat te boek als ‘probleemwijk’.

Resultaten interviews

Kenmerken van de straten

Het aantal huishoudens in de straten die onder de loep wordt genomen varieert sterk, van dertien in de Clemenstraat in Oud-Charlois tot enkele honderden in langgerekte straten als de Essenburgsingel (Nieuwe Westen), Sonmansstraat (Blijdorp) en de Insulindestraat (Oude Noorden). Straten als Bergoord (circa negentig huishoudens) en de 2° Reserveboezemstraat (75 huishoudens) zitten daar tussen. Er is een redelijk grote variatie in het type woningen, hoewel de oudere portiekwoningen en kleine eengezinswoningen in de meerderheid zijn. Slechts in twee gevallen – de Jan Hudigstraat in ’s-Gravenland en Bergoord in Groot-IJsselmonde – is er echt sprake van ruime woningen met tuin.

Start van het Opzoomeren

Opzoomeren werd in Rotterdam in 1994 voor het eerst gemeentebreed opgepakt. Veel straten in dit onderzoek blijken toen ook begonnen te zijn met Opzoomeren. Enkele straten zijn echter pas recent – één tot twee jaar geleden – met dergelijke activiteiten gestart. De behoefte om de sociale contacten in de straat aan te halen, het verbeteren van de kwaliteit van de buitenruimte en het idee om wat voor de

kinderen in de straat te organiseren blijken de meest voorkomende drijfveren te zijn geweest om te beginnen met Opzoomeren.

„Wij kwamen circa vier jaar geleden aan de Bergoord wonen. Het viel ons al snel op dat de mensen erg op zichzelf waren. Als ze thuis kwamen, ging iedereen direct naar binnen.”

Bewoner Bergoord (Groot-IJsselmonde)

„We zijn sinds 1994 bezig met Opzoomeren. Toen we hier kwamen wonen, was het hier één grote bende. Daar moesten we iets aan doen. We hebben toen de perken zelf gedaan, ook de speeltuin hebben we zelf bekostigd.” Bewoonster 2e Reserveboezemstraat (Nieuw-Crooswijk)

„Het Opzoomeren is hier in 1991, 1992 begonnen, ongeveer toen we hier kwamen wonen. Hier was hier net gerenoveerd en de hele straat was een puinhoop.” Bewoonster Messchertstraat (Nieuwe Westen)

„Sinds 1984 houden we hier een pierborrel. Gezellig, dan praat je met elkaar. Dat is toen een aantal jaren geleden samengekomen met Opzoomeren. Daar kreeg je er geld voor, terwijl we het anders helemaal uit eigen zak moesten betalen. Met Opzoomeren hoeven mensen niet zoveel zelf te betalen.” Bewoonster Scheepmakerskade (Stadsdriehoek)

„Ik zie Opzoomeren als een middel om mensen om de tafel te krijgen, om problemen te bespreken, om met elkaar te zorgen voor een leefbare, veilige en activiteitenrijke straat.”

Opbouwwerkerster Overschie

Er zijn ook andere drijfveren. In de Insulindestraat wordt Opzoomeren als middel gebruikt om draagkracht te creëren voor een kunstwerk dat in de straat moet komen. Bij een straat als de Drievriendendwarsstraat, gelegen in de probleemwijk Oude Westen, speelde de veiligheid een heel belangrijke rol.

„We willen de openbare ruimte terug veroveren. De druk op het Oude Westen en de Drievriendendwarsstraat is gigantisch, met junks die verjaagd worden bij CS, van de Kruskade, van de Westersingel.” Bewoner Drievriendendwarsstraat (Oude Westen)

De Opzoomeractiviteiten

Het schoonmaken en verfraaien van de buitenruimte (onder andere door veegacties en het planten van bollen), het houden van straatfeesten en het organiseren van activiteiten voor kinderen zijn de meest

voorkomende activiteiten die onder de paraplu van Opzoomeren worden georganiseerd. Via kinderactiviteiten komen niet alleen de kinderen zo met elkaar in contact, zo blijkt, maar ook de ouders. Het zijn de kinderen die de volwassenen bij elkaar brengen, bijvoorbeeld door een bezoek van bewoners van Hobokenstraat met hun kinderen aan Diergaarde Blijdorp. Ook in bijvoorbeeld de Sonmansstraat waren het kinderactiviteiten die de ouderen met elkaar in contact hebben gebracht.

„We organiseren allerlei activiteiten voor kinderen, in de leeftijd van vier tot twaalf jaar. In een oude drukkerij hadden we een opvang, nu doen we dat vanuit een caravan.” Bewoonster Messchertstraat (Nieuwe Westen)

„De meeste activiteiten doen we voor de kinderen, er wonen erg veel kinderen in de straat. We hebben een eigen voetbalploeg. Alle kinderen uit de buurt komen hier naartoe.” Bewoonster 2^e Reserveboezemstraat (Nieuw-Crooswijk)

„Bij kinderactiviteiten doen ook heel veel ouders mee. Bij Halloween hebben we bijvoorbeeld de ouders gevraagd klaar te staan met snoep.” Bewoonster Zwijnsbergenweg (Beverwaard)

Veel straten blijken bij Kerst een kerstboom te plaatsen en ook de door het Opzoomerbureau georganiseerde Halloween-actie heeft in diverse straten navolging gekregen. In de Jan Hudigstraat wordt het Opzoomergeld alleen gebruikt voor een jaarlijks feest, terwijl een aantal andere bewoners benadrukt dat deze gelden niet alleen voor leuke dingen gebruikt dienen te worden.

Niet alle Opzoomeractiviteiten slaan aan bij de bewoners, zo blijkt de gesprekken. Soms omdat dergelijke activiteiten niet nodig zijn, soms om praktische redenen.

„We doen niet aan het planten van bollen of het stekken van plantjes, dat werkt hier niet, iedereen zorgt voor z'n eigen tuin.” Bewoner Jan Hudigstraat ('s-Gravenland)

„Iets als een Straatontbijt werkt hier niet, omdat als de allochtone vrouwen komen, dan komen de allochtone mannen niet en andersom. In de straat wonen vijf Hollandse gezinnen en 93 allochtone gezinnen. We vieren dan ook geen Kerst, maar wel Suikerfeest.” Bewoonster Messchertstraat (Nieuwe Westen)

Diverse straten proberen ook nabijgelegen straten bij het Opzoomeren te betrekken, zoals de Drievriendendwarsstraat in het Oude Westen en de 2^e Reserveboezemstraat in het Nieuwe Westen.

Organisatie van het Opzoomeren

Sommige bewoners regelen de zaken direct met het Opzoomerbureau, in andere straten loopt de financiële afwikkeling via het opbouwwerk. Een aantal geïnterviewden uit stevige kritiek op het beleid van de gemeente als het gaat om Opzoomeren. De kern van de kritiek: de gemeente is te dwingend bij het organiseren van activiteiten en er blijft te weinig speelruimte over voor de bewoners. In het Saftlevenkwartier was dat reden om van het Opzoomeren af te zien.

„Het is niet gelukt om hier iets te organiseren. Er worden zoveel eisen gesteld, er moet een commissie langs komen, je moet thuis zijn om de spullen in ontvangst te nemen. Daar heb je als kleine zelfstandige geen tijd voor. Het lijkt wel of het alleen voor werklozen is. Het is hier gestrand op hulpvaardigheid van de gemeente, alle heisa eromheen. (..) Ik denk dat Opzoomeren haar beste tijd heeft gehad. Het was iets van ons, de bewoners, maar het is overgenomen en gestroomlijnd door de gemeente. De invulling wordt nu van bovenaf gegeven, laat de vraag van de bewoners leidend zijn.” Bewoonster Saftlevenkwartier (Oude Westen)

„Met Opzoomeren krijg je een lijst van activiteiten aangeboden, daar kun je niet van afwijken. We wilden wat meer en grotere vuilnisbakken in de straat, maar dat kon niet. Je merkt dat Opzoomeren is gebureaucratiseerd. Je hebt niet de vrijheid iets zelf te verzinnen.” Bewoonster Clementstraat (Oud-Charlois)

„Opzoomeren hebben we niet meer nodig met haar oplegginkjes. Het Opzoomerbureau bepaalt dan dat je iets moet gaan doen. Je wordt er steeds meer door gedemotiveerd, nu er steeds meer moet. Het Opzoomeren is hier, in het Nieuwe Westen, begonnen. De gemeente is met ons project aan de haal gegaan. Wij als bewoners hebben zelf niets meer te vertellen. De spontaniteit is eruit.” Bewoonster Essenburgsingel (Nieuwe Westen)

„Er is een periode geweest dat er vanuit het Opzoomerbureau te veel werd opgelegd, met sport en zo. Dat had niks met Opzoomeren te maken.” Bewoonster 2e Reserveboezemstraat (Nieuw-Crooswijk)

De organisatie van de Opzoomeracties in de meeste straten is in handen van een klein team, maximaal acht mensen. In diverse straten echter leunt het hele Opzoomeren op één persoon, wat de hele organisatie kwetsbaar maakt. Als één of enkele bewoners wegvallen, dan is het met Opzoomeren gedaan. In de Insulindestraat werd circa vijf jaar geleden begonnen met dergelijke acties, maar de verhuizing van de drijvende kracht betekende direct (voor een aantal jaren) het einde van het

Opzoomeren in deze straat. In de Baarsweg heeft de organisator geen tijd meer om zich met het Opzoomeren in haar straat bezig te houden.

„Er zijn veel mensen verhuisd. Ik zie niemand meer die het nu wil doen. De nieuwe bewoners hebben geen zin meer om iets te doen. Ik heb zelf niet meer de energie om het alleen te doen. Je hebt hulp nodig.” Bewoonster Baarsweg (Hoogvliet-Zuid)

„Ik heb een keer gezegd: ‘Een jaar even niet’, maar toen gebeurde er gelijk niets meer.”
Bewoonster Essenburgsingel (Nieuwe Westen)

„Ik onderhoud de planten in de straat, die groeien tegen de klippen op. Ik ga gewoon mijn eigen gang. Ik hoop wel dat iemand komt helpen, maar dat is meestal niet zo. Na het wieden moet ik bijvoorbeeld zelf de rotzooi opruimen.” Bewoonster Hobokenstraat (Dijkzigt)

‘Volks’ imago Opzoomeren

Een aantal respondenten geeft aan dat Opzoomeren de naam heeft een ‘volks’ karakter te hebben, dat wil zeggen dat het een campagne is die met name gericht is op volkswijken.

„We zijn met de Opzoomerbus de wijk ingegaan om Opzoomeren te promotoren. Toen we op een woonerf stonden, wilde een bewoonster ons weg hebben. Zij dacht dat Opzoomeren iets voor a-sociale buurten was. ‘Dit is een nette buurt, die bus hoort hier niet’ .” Lid bewonersorganisatie Ommoord

„Veel mensen hier voelen zich een beetje te goed voor Opzoomeren, zien het meer als iets voor volkswijken. We hadden een keer vlaggetjes opgehangen en toen kregen we gelijk de opmerking: ‘Het lijkt hier Crooswijk wel.’ ” Bewoonster Scheepmakerskade (Stadsdriehoek)

„Het is erg geënt op volkswijken. Ik heb geen zin om posters achter mijn raam te hangen, ik ben geen reclaimedrager van de gemeente.” Bewoonster Saftlevenkwartier (Oude Westen)

Participatie Opzoomeren

De respondenten vinden het over het algemeen moeilijk precies weer te geven hoe groot de participatie aan de Opzoomeractiviteiten is. In driekwart van de straten ligt de deelname tussen de 50 en 80 procent. Voorbeelden van straten die hoog scoren zijn Bergoord, de Drievriendendwarsstraat en de Jan Hudigstraat. Er zijn ook straten waar veel minder dan de helft meedoet aan Opzoomeracties. Zo is de bewoonster van de Sonmansstraat in Blijdorp verheugd over het feit dat meestal circa veertig mensen

meedoen, terwijl de straat toch meer dan 255 adressen kent. Vaak blijkt de opkomst ook nog eens per activiteit te verschillen. Wellicht niet verbazingwekkend scoren straatfeesten hoger dan het poten van planten en het schoonmaken van de straat. Een veelgehoord geluid is verder dat de organiserende bewoners langs de deuren gaan om hun medebewoners te enthousiasmeren voor de Opzomeracties:

„Hoeveel mensen meedoen is heel afhankelijk van het soort activiteit. Bij kinderactiviteiten doen ook heel veel ouders mee. Bij Halloween hebben we bijvoorbeeld de ouders gevraagd klaar te staan met snoep. Maar bij de straatbrunch deden weer slechts 21 mensen mee.”

Bewoonster Zwijnsbergenweg (Beverwaard)

„Ze moeten persoonlijk worden benaderd. Ik ga langs de deur, anders werkt het niet, anders komen ze het huis niet uit.” Bewoonster 2^e Reserveboezemstraat (Nieuw-Crooswijk)

In een tweetal straten – de Clementstraat en de Hobokenstraat - blijkt de animo voor het Opzomereren terug te lopen. Deed in het begin vrijwel 100 procent van de bewoners mee, nu is dat percentage sterk geslonken. Er lijkt in beide straten, waar al circa tien jaar aan het Opzomereren wordt meegedaan, sprake te zijn van ‘Opzommermoeheid’. In Overschie leidde deze ‘ziekte’ ertoe dat sommige straten er het bijltje bij neer willen neergooien. Door het enthousiasmeren van nieuwe mensen door het opbouwwerk lukte het uiteindelijk het Opzomereren in de straat ‘levend’ te houden.

„We proberen ieder jaar iets nieuws te verzinnen, maar na tien jaar Opzomereren is dat moeilijk. Er doen minder mensen mee dan in het begin. Toen deed vrijwel iedereen mee, nu ongeveer de helft. Je hebt bereikt wat je wilde bereiken.” Bewoonster Clementstraat (Oud-Charlois)

„Voor het Opzomereren moet je wel een lange adem hebben.” Bewoonster 2^e Reserveboezemstraat

„Ik krijg wel positieve reacties van passanten, die geven dan complimenten. Ik krijg wel eens de pest in en zou er eigenlijk een jaar mee willen stoppen, maar de reacties van voorbijgangers pepen je dan weer op.” Bewoonster Hobokenstraat (Dijkzigt)

„Als we niet waren doorgestaan met Mensen maken de stad, dan was het Opzomereren doodgebloed. Opzomereren op zichzelf is niets, alleen bezems en bloemenbollen planten. Alleen bezems en planten is veel te weinig, dat is iets om mee te beginnen.” Bewoner Drievriendendwarsstraat (Oude Westen)

„Bewoners van diverse straten zeggen: ‘We doen al jaren mee, het hoeft van ons meer.’”

Opbouwwerker Overschie

Verder valt op dat de mensen met wie gesproken is in het kader van dit onderzoek – de actieve bewoners dus - vrijwel uitsluitend autochtone Rotterdammers zijn. Zij geven aan dat het soms moeilijk is om de allochtonen in hun straat te betrekken bij de Opzoomeractiviteiten. Zo is het de Messcherststraat – een straat met vijf ‘Hollandse’ en 93 allochtone gezinnen – een ‘Hollands’ echtpaar wat de drijvende kracht vormt achter het Opzoomeren.

Gevolgen voor sociale cohesie

Vrijwel alle respondenten geven aan dat het Opzoomeren een positief effect heeft gehad op de sociale verhoudingen binnen de straat. Waar eerst in de meeste gevallen meer of mindere mate anonimiteit heerste, daar kennen de bewoners meer mensen in de straat dan alleen de burens. Het contact beperkt zich overigens vooral tot het groeten van de medebewoners en het maken van een praatje, slechts in een beperkt aantal gevallen komen de bewoners bij elkaar over de vloer.

„Eerst kenden de mensen elkaar niet, behalve de burens dan, nu krijg ik bij wijze van spreken pijn in mijn arm van het zwaaien als ik in de straat aan het werk ben. Ik ken nu dertig mensen meer dan eerst. Het is niet de bedoeling niet iedereen bij elkaar over de vloer komt, ieder heeft zijn eigen privacy, maar het geeft een prettig gevoel om met elkaar te communiceren. Ik hoorde laatst iemand zeggen dat het weer gezellig is in de straat. Je moet het toch samen maken in de wijk” Bewoner Bergoord (Groot-IJsselmonde)

„Toen ik hier kwam wonen was er geen Opzoomeren. Ik heb de mensen naar buiten gehaald. Iedereen bleef in z’n eigen huis. Mensen waren een beetje schuw. Nu zoeken mensen meer contact met elkaar. Er wordt in de zomer samen wat gedronken op het pleintje.” Bewoonster Baarsweg (Hoogvliet-Zuid)

„Vóór Opzoomeren was het sociale contact tussen bewoners veel minder dan nu, je kon iemand groeten, maar die zei niets terug. Dat is door Opzoomeren veranderd. Als ik nu wegga, dan kom ik bijna niet van de pier af door de praatjes die je met mensen maakt. Mensen groeten elkaar, steken hun hand op. Het is niet zo dat mensen opeens bij elkaar over de vloer komen, maar dat is ook niet het streven.” Bewoonster Scheepmakerskade (Stadsdriehoek)

„Vóór het Opzoomeren had je alleen contact met een heel klein groepje mensen in de straat, de mensen aan het eind van de straat kende je niet. Je groette elkaar alleen. (...) Door het Opzoomeren leer je veel meer mensen kennen. Je weet nu heel goed wie er wonen. Mensen die je normaal niet zou ontmoeten, daar heb je nu wel contact mee. We hebben bijvoorbeeld een klaverjasclub opgericht, waar veertien mensen aan meedoen. Dat is echt dikke pret. Ze komen hier over de vloer, dan leer je de mensen wel kennen. Het is een leuke straat geworden met een bepaalde saamhorigheid.” Bewoner Zwijnsbergenweg (Beverwaard)

„Iets als het planten van bollen geeft een gevoel van saamhorigheid. We zorgen ervoor dat het er netjes uitziet. Het Opzoomeren heeft zeker effect. Je zet een soort norm neer, dat je de straat netjes wilt houden. Het is een statement dat je verantwoordelijkheid neemt voor de straat. Het is niet zo dat mensen nu bij elkaar over de vloer komen, uitzonderingen daargelaten.”
Bewoonster Clementstraat (Oud-Charlois)

„Opzoomeren helpt zeker om de sociale contacten te verbeteren. Door die Opzoomer-activiteiten ontstaan er heel veel sociale contacten. Mensen kenden elkaar niet. Ze kenden de burens wel, maar niet iemand die twee, drie blokken verder woonde. Het is ook een hele lange straat, met bebouwing maar aan één kant. Je kreeg reacties als ‘Woon jij hier ook?’ Nu groeten mensen elkaar. Sommigen gaan met elkaar sporten, koken, of gaan samen uit. Zo krijg je ook sociale controle.” Bewoonster Sonmansstraat (Blijdorp)

„Het is belangrijk dat je elkaar een beetje kent. Er waren portieken waar mensen elkaar niet kenden. Mensen wisten al helemaal niet wie er in de andere portiek woonden. Nu kennen mensen elkaar, groeten de mensen elkaar.” Bewoonster Insulindestraat (Bergpolder)

„Het is niet zo moeilijk, als je samen dingen doet, dan ontstaan er vanzelf sociale contacten. We zetten een TV en kijken samen op straat naar Nederland-Duitsland. Mensen groeten elkaar, iedereen kent elkaar in de straat. Door gezamenlijk straatproblemen op te lossen win je elkaars vertrouwen.” Bewoner Drievriendendwarsstraat (Oude Westen)

Bestaande contacten en nieuwkomers

Bij dit alles dient opgemerkt te worden dat in een aantal straten de mensen elkaar al redelijk goed kenden voordat ze er gingen wonen. Zo lieten de huidige bewoners van de Clementstraat gezamenlijk hun woningen bouwen en spanden de bewoners van de Jan Hudigstraat, nog voor de oplevering van hun huizen, samen tegen de komst van het hoofdkantoor van de RET. Ook de bewoners van de Messchertstraat kenden elkaar al redelijk goed voor het Opzoomeren.

De Opzomeracties blijken ook een goed middel te zijn om nieuwkomers bij de straat te betrekken. Zo worden nieuwe bewoners in de Jan Hudigstraat uitgenodigd om gratis mee te doen aan het Opzomerfeest.

„Vooral voor nieuwkomers is het Opzomerfeest een goede aanleiding om mensen binnen te halen in de buurt. Ze mogen dan gratis komen op het feest. Dat werkt heel goed. Er zijn tien nieuwe gezinnen bij, de meeste daarvan zien we later terug bij het Opzomerfeest en de bewonersvereniging.” Bewoner Jan Hudigstraat (‘s-Gravenland)

„Er woont al jarenlang één Chinees gezin in de straat, maar daar beginnen we nu pas contact mee te krijgen. Als ik aan het wieden ben krijg ik van haar wel eens een snoepje. Bij de Lentebox schoof ze even aan, maar toen ze haar koffie ophad ging ze gelijk weer naar binnen.” Bewoonster Hobokenstraat (Dijkzigt)

Definitie sociale integratie

Het begrip sociale integratie is in hoofdstuk 2 van deze scriptie uitvoerig behandeld. Zowel politici als wetenschappers en andere ‘deskundigen’ hebben elk hun eigen definitie van sociale integratie. Ook aan de bewoners – per slot van rekening degenen die dagelijks te maken hebben met dit begrip – is de vraag voorgelegd wat zij onder sociale integratie verstaan. Een aantal respondenten kon niet tot een antwoord komen, de andere antwoorden staan hieronder weergegeven:

„Sociale integratie is volgens mij het niet langs elkaar leven, het leefbaar houden, het maakt niet uit met welke culturen dat is.” Bewoners Bergoord (Groot-IJsselmonde)

„Sociale integratie is volgens mij gewoon weten wie je burens zijn en weten wie er in je straat wonen. Dat heeft niets te maken met geloofsovertuiging of afkomst. Er is een Turkse familie in de straat komen wonen, die doen heel actief mee met Opzomereren. Ik zou hen best een keer willen uitnodigen.” Bewoonster Zwijnsbergenweg (Beverwaard)

„Sociale integratie? Bij mij gaat het er vooral om dat onze straat netjes is en wordt bijgehouden. Dan wordt er ook veel minder snel vervuild. Als het in een buurt rommelig is, dan gooien meer zo maar iets op straat. Als niemand het doet, is het zo verziekt.” Bewoonster Hobokenstraat (Dijkzigt)

„Sociale integratie is voor mij lekker met elkaar omgaan, een praatje maken als je elkaar tegenkomt.” Bewoonster Scheepmakerskade (Stadsdriehoek)

„Sociale integratie is voor mij meedoen met je sociale omgeving, je bijdrage leveren aan de sociale omgeving, daar verantwoordelijkheid voor dragen.” Bewoonster Clementstraat (Oud-Charlois)

„Sociale integratie? Voor mij is dat jong en oud, autochtoon en allochtoon, het hoort er allemaal bij.” Lid bewonersorganisatie Ommoord

„Sociale integratie is dat als je als groep mensen elkaars normen en waarden respecteert. Als je een tuinfeest geeft, dat je dan even een briefje bij de burens in de bus stopt.” Bewoner Jan Hudigstraat (‘s-Gravenland)

„Sociale integratie is dat je weet hebt van elkaars bestaan en beleveniswereld. Het is een soort kennismanagement. Dat je weet dat er iemand is overleden en wanneer er een baby is geboren.” Een andere bewoner van de Jan Hudigstraat (‘s-Gravenland)

„Sociale integratie is gewoon contact met elkaar maken en elkaar aanspreken op bepaalde zaken, bijvoorbeeld als iemand zijn geveltuin niet bijhoudt.” Bewoonster Sonmansstraat (Blijdorp)

„Sociale integratie is voor mij een situatie waarbij mensen met verschillende levensstijlen die naast elkaar wonen rekening met elkaar kunnen houden. Dat er consensus is over bepaalde waarden, bijvoorbeeld geluidsoverlast.” Bewoonster Insulindestraat (Bergpolder)

„Sociale integratie is gewoon iedereen samen. Wonen, spelen, feesten.” Bewoonster Essenburgsingel (Nieuwe Westen)

„Ik zie sociale integratie met name als iets waarbij verschillende inkomensgroepen met elkaar integreren, dat kansrijken en kansarmen elkaar gaan vertrouwen.” Bewoner Drievriendendwarsstraat (Oude Westen)

„De gemeente vindt dat sociale integratie alleen maar gaat over allochtonen en autochtonen. Ik vind dat onzin. En over het sociale: als je in de ogen van de gemeente niet a-sociaal bent, ben je gelijk sociaal.” Lid opbouwwerk Overschie

Samenvattend

Resumerend kan worden gezegd dat de eerste grote gemeentelijke campagne in 1994 voor veel straten uit dit onderzoek het begin vormde van de Opzomeractiviteiten. Het aanpakken van de buitenruimte en de behoefte om contacten met medebewoners op te zetten of aan te halen blijken de twee meest genoemde gronden te zijn om te starten met Opzomereren. Kinderen spelen in veel gevallen de rol van ‘ontstekingsmechanisme’: voor hen worden in eerste instantie activiteiten georganiseerd en over de hoofden van de kinderen komen ook de ouders elkaar tegen. Het soort activiteiten dat in de straten wordt georganiseerd is redelijk uniform. Meer dan eens worden door respondenten het vegen van de straat, het planten van bloembollen en het houden van straatfeesten (borrel, ontbijt) genoemd. Een aantal straten doen vrijwel alle activiteiten die Opzomereren te bieden heeft, de bewoners in de meeste andere straten zijn selectiever en maken een keuze uit één van de activiteiten.

De organisatie van het Opzomereren is per straat in handen van slechts een handjevol mensen, soms is het zelfs maar één persoon die de kar moet trekken. In een aantal gevallen is er direct contact met het Opzomerbureau, soms ook verloopt de hele afwikkeling via de opbouwwerker van de wijk. Een aantal geïnterviewden heeft forse kritiek op de geringe speelruimte die het Opzomerbureau volgens hen aan bewoners biedt, wat bij hen heeft geleid tot een wantrouwige opstelling richting deze organisatie. Verder geeft een aantal respondenten aan dat het Opzomereren een ‘volks’ imago heeft, oftewel dat Opzomereren iets is voor een volkswijk, maar niet in hun buurt.

De participatie aan het Opzomereren ligt in de meeste straten tussen de 50 en 80 procent, enigszins afhankelijk van het soort activiteit dat wordt georganiseerd. Toch blijken bewoners ook enthousiast te kunnen worden over de opkomst als deze een fors aantal procenten lager ligt. In een aantal straten waar al ettelijke jaren (circa tien jaar) aan Opzomereren wordt gedaan treedt een vorm van ‘Opzomermoeheid’ op. De organiserende bewoners raken door hun ideeën heen, de participerende bewoners verliezen hun enthousiasme.

Uit het onderzoek komt verder naar voren dat het Opzomereren een stimulans is geweest voor de sociale cohesie in de straat, in sommige gevallen zelfs een zeer belangrijke stimulans. Bewoners die elkaar niet of nauwelijks kenden, steken nu hun hand naar elkaar op of maken een praatje, zo geven de respondenten aan. Gevraagd naar de definitie van Opzomereren tenslotte blijkt dat deze ver uiteen liggen, van ‘kennismanagement’ tot ‘lekker met elkaar omgaan’.

6. Analyse

Anonimiteit, buitenruimte en kinderen als motivatie

Opzoomeren is eind jaren tachtig ooit begonnen als een kleinschalig veeg- en bollenplantproject in de gelijknamige straat in het Nieuwe Westen, uit onvrede over het gebrekkige buitenruimtebeheer door de gemeente. De zorg voor de buitenruimte blijkt nog een steeds een belangrijke reden te zijn om met Opzoomeren te beginnen, zo wordt duidelijk uit dit onderzoek. Toch heeft een ander argument in de loop der jaren steeds meer aandacht gekregen: de behoefte aan sociale contacten met de andere bewoners in de straat. In veel Rotterdamse straten was een bepaalde mate van anonimiteit ontstaan. Om dezelfde reden dat veel mensen lid worden van een volleybalvereniging of zich aansluiten bij een hobbyclub – namelijk het ontmoeten van andere mensen – , daar kiezen veel mensen voor de activiteiten onder de paraplu van Opzoomeren om hun medebewoners beter te leren kennen. Behalve de zorg voor de buitenruimte en de behoefte aan sociale contacten blijken kinderen ook een doorslaggevende rol te spelen bij het besluit om met Opzoomeren te starten. Ze geven vaak een beslissend ‘vonkje’ om met dergelijke activiteiten aan de slag te gaan. Veel kinderen in de straat leiden tot georganiseerde activiteiten. Hierdoor komen niet alleen de kinderen met elkaar in contact, maar ook de ouders. Dit leidt dan weer tot andere gezamenlijke activiteiten, die niet direct met de kinderen te maken hoeven. Een en ander wordt ondersteund door de statistische gegevens: in kinderrijke buurten als de Beverwaard en het Nieuwe Westen spelen activiteiten voor kinderen een belangrijke rol in het Opzoomeren. In één enkel geval – de Drievriendendwarsstraat – speelde de veiligheidssituatie een rol bij het besluit om met Opzoomeren te beginnen. Dit wordt ondersteund door de Veiligheidsindex (een indicatie van de veiligheidssituatie in een bepaald gebied in Rotterdam), die aangeeft dat de betreffende wijk als ‘onveilig’ te boek staat. In de andere straten heeft veiligheid geen rol gespeeld bij het starten met Opzoomeren.

Problemen met organisatie

Vorig jaar deden 1.600 straten in Rotterdam mee aan de Opzoomeracties. De populariteit van het Opzoomeren is wellicht het beste te verklaren uit haar laagdrempeligheid: bewoners kunnen eigen ideeën aandragen, een opbouwwerker helpt mee, deelname is niet elk jaar verplicht en bewoners worden financieel ondersteund. Op het eerste gezicht lijkt de hoogste drempel te zijn dat tenminste vijf bewoners hun handtekening moeten zetten en dat na afloop van de activiteiten de uitgaven verantwoord moeten kunnen worden. Het grootste obstakel is echter de bereidwilligheid vanuit de straat om Opzoomeractiviteiten te gaan organiseren. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het initiatief in de meeste gevallen komt van een kleine groep bewoners, die vervolgens voor langere tijd opgezadeld blijven met deze taak. De organisatie overdragen blijkt vaak niet mogelijk. Als de actieve

bewoners wegvallen door bijvoorbeeld een verhuizing of tijdgebrek, dan is de kans groot dat het Opzoomeren vrijwel direct ter ziele gaat. Zo heeft het project een smalle basis in de straat en dat maakt het kwetsbaar.

Veel inspanningen nodig voor succes

De participatie mag in sommige straten dan op 80 procent of hoger liggen, daar moet vaak veel moeite voor worden gedaan. In een aantal straten wordt zelfs van deur tot deur gegaan om mensen enthousiast te krijgen voor het Opzoomeren. Verder zijn de meeste bewoners redelijk enthousiast over de opkomst, ook als die objectief gezien vrij laag ligt. In enkele straten lijkt men blij te zijn met iedereen die maar mee wil doen.

Wat verder opviel in het onderzoek is dat de inrichting van straat haar gevolgen heeft voor het succes van en de participatie aan Opzoomeren. In kleine, beschutte straten als de Jan Hudigstraat (een doodlopende straat) en de Drievriendendwarsstraat (een kleine dwarsstraat, zoals de naam al aangeeft) lijkt het makkelijker te zijn om van dit soort activiteiten een succes te maken. Dat kan ermee samenhangen dat bewoners meer bij elkaar 'op de lip' zitten en elkaar zo meer tegenkomen. In meer langgerekte straten als de Essenburgsingel en de Sonmansstraat is de opkomst bij Opzoomeractiviteiten soms zeer slecht te noemen.

'Opzoomermoeheid'

Uit dit onderzoek is verder gebleken dat het Opzoomeren onderhevig is aan slijtage, een verschijnsel dat ik als 'Opzoomermoeheid' heb betiteld. Met name bewoners die al langere tijd – circa tien jaar – actief zijn met het Opzoomeren kost het steeds meer moeite om het enthousiasme op te blijven brengen voor deze straatactiviteiten. Wellicht daarom dat het Opzoomerbureau elk jaar met een andere campagne en een ander thema komt, maar in de meest basale essentie komt Opzoomeren nog steeds neer op het vegen van de straat en het planten van bloembollen. De eerdergenoemde eenvoud van Opzoomeren is niet alleen de kracht van het initiatief, maar ook de grote beperking. Veel straten zitten in een jaarlijkse cyclus van dezelfde activiteiten, iets wat blijkt te kunnen gaan vervelen. Het vraagt om creatieve organisatoren om elk jaar andere activiteiten te organiseren in de straat.

Kritiek op gemeentelijke organisatie

Het Opzoomeren is een activiteit die weliswaar door Rotterdamse burgers werd bedacht, maar al vrij snel werd opgepikt door de Rotterdamse politiek. In 1994 was de eerste grote Opzoomerdag, in de jaren daarna is het centrale Opzoomerbureau zich nadrukkelijker gaan bemoeien met de inhoud van de activiteiten onder deze naam. Deze ontwikkeling wordt niet bepaald toegejuicht door de bewoners die zich al langere tijd met het Opzoomeren bezig houden. Ze vinden dat ze met de gemeentelijke campagnes en thema's in een dwingend korset worden gedwongen. Verder vinden de bewoners dat het

Opzoomeren van hen – de initiatiefnemers - is afgenomen door de gemeente. De boodschap: de politiek is aan de haal gegaan met óns initiatief. Bij de onderzochte straten heeft dat er in één geval toe geleid dat er niet tot Opzoomeren werd overgegaan, bij een aantal andere bewoners heeft het nog niet geleid tot afhaken, maar wel tot grote dosis scepsis ten opzichte van het gemeentelijke Opzoomerbureau.

Daar komt nog een imago probleem bij. In de wat ‘betere’ wijken – Ommoord, Stadsdriehoek – heeft de Opzoomeren de naam een activiteit zijn die met name is geënt op volkswijken. Zo hebben deze activiteiten in de ogen van een gedeelte van de Rotterdammers een ordinair karakter.

Positieve gevolgen Opzoomeren

De Opzoomeractiviteiten blijken de sociale contacten tussen de bewoners op een hoger plan gebracht te hebben. Waar bewoners vroeger alleen de naaste burens bij naam kenden en groeten, daar zijn veel meer mensen met elkaar bekend, wordt er ook gegroet naar andere bewoners dan de burens en wordt er in sommige gevallen ook een praatje gemaakt. Opzoomeren leidt er ook toe dat bewoners bij elkaar over de vloer komen, maar dit openstellen van het private domein gebeurt slechts in een beperkt aantal gevallen.

Om de mate van sociale integratie weer te geven heeft het Rotterdamse gemeentebestuur een Straatladder ontwikkeld. De resultaten van het onderzoek kunnen nu naast dit instrument worden gelegd. Vertaald in de terminologie van de Straatladder blijkt dat vrijwel alle onderzochte straten bij de start van Opzoomeren op niveau 0 (onverschilligheid) of +1 (niet vermijden van contact) zaten. Door het Opzoomeren zijn ze doorgesloegen tot een niveau van +4 (samen straatactiviteiten organiseren). In één enkel geval – de Drievriendendwarsstraat, die meedoet aan Stadsetiquette – is de hoogste sport van de ladder van de ladder bereikt (samenwerken met instellingen en diensten).

Figuur 6.1: Straatladder

+7	Samenwerken met instellingen en diensten (Stadsetiquette)	Drievriendendwarsstraat
+6	Samen zorgen voor de straat	Clementstraat
+5	Leefregels afspreken en in stand houden	
+4	Samen straatactiviteiten organiseren	Bergoord, Zwijnsbergenweg, Hobokenstraat, Scheepmakerskade, Ommoord, Jan Hudigstraat, Sonmansstraat, Insulindestraat, Essenburgsingel, Overschie, 2 ^e Reserveboezemstraat, Messchertstraat
+3	Meedoen aan straatactiviteiten	
+2	Actief contact maken	
+1	Niet vermijden van contact	Saftlevenkwartier, Baarsweg
0	Onverschilligheid	
-1	Vermijding	
-2	Agressie	

Bron: Bestuursdienst Rotterdam, 2002

Opzoomeren in dimensies van sociale integratie

Sociale integratie is volgens diverse wetenschappers geen eenduidig begrip, maar een term die in diverse dimensies uit elkaar valt. Entzinger en Biezeveld spreken over een structurele en een culturele dimensie. Uit dit onderzoek komt naar voren dat Opzoomeren met name doorwerkt in de structurele dimensie, de participatie van individuen en groepen in de ontvangende samenleving. Een verandering in de culturele dimensie (die betrekking heeft op de culturele identiteit van mensen) is voornamelijk niet direct merkbaar als gevolg van het Opzoomeren.

Waar Entzinger en Biezeveld het hebben over een tweedeling, daar spreekt Engbersen over een driedeling in een functionele, morele en expressieve dimensie van sociale integratie. Opzoomeren lijkt met name in te grijpen de morele dimensie, aangezien het bij dit project gaat om het vreedzaam samenleven met inachtneming van dezelfde normen. Opzoomeren zet dergelijke normen neer, zoals een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de buitenruimte.

Zo bevordert Opzoomeren dus sociale integratie, maar slechts op enkele dimensies. Het valt daarbij niet uit te sluiten dat de activiteiten op de langere termijn ook haar gevolgen hebben voor andere dimensies, bijvoorbeeld de culturele dimensie in het model van Entzinger en Biezeveld en de

expressieve dimensie in het model van Engbersen. Door het contact dat via het Opzoomeren met de medebewoners ontstaat kunnen nieuwkomers elementen van de hen omringende culturele omgeving overnemen. Verder kan intensivering van de contacten tussen bewoners in een straat of buurt ertoe leiden dat de waarden van een bepaalde groep door een andere groep beter worden geaccepteerd.

‘Gemeinschaft’ door Opzoomeren

Zoals eerder in deze scriptie vermeld verwachten Komter, Burgers en Engbersen weinig van overheidsinspanningen om van buurten ‘Gemeinschafte’ te maken, dit met het achterliggende idee dat relaties niet zijn gebaseerd op belangenloze ondersteuning, maar meer op het principe ‘voor wat, hoort wat’. Alleen in etnisch-gesegregeerde en sociaal-economisch zwakke buurten zouden belangeloze verwantschappen kunnen ontstaan. Ook Blokland-Potters is negatief over de vorming van dergelijke gemeenschappen.

De resultaten uit dit onderzoek wijzen er echter op dat het met Opzoomer Mee wel degelijk lukt een vorm van ‘Gemeinschaft’ te creëren, hoe bescheiden de schaal in veel gevallen ook mag zijn.

Bewoners blijken gezamenlijk de verantwoordelijkheid te willen nemen voor de straat. Dat wil niet zeggen dat Opzoomeren helemaal gespeend is van het principe van wederkerigheid: per slot geeft de gemeente geld en zetten bewoners vervolgens wat op touw. Komter, Burgers en Engbersen zijn echter veel pessimistischer de mate van belangeloosheid (altruïsme). In de praktijk blijkt dat wel mee te vallen. Het principe van onderlinge ruil komen we overigens in sterke mate tegen bij Stadsetiquette, waar de bewoners beloven hun straat netjes te houden in ruil voor een snelle dienstverlening van de gemeente.

De stelling van Komter, Burgers en Engbersen dat alleen in ‘slechte’ wijken van een stad hechte gemeenschappen zouden kunnen ontstaan wordt door de uitkomsten van dit onderzoek ondergraven. Immers, ook in ‘rijke’ wijken van Rotterdam als ’s-Gravenland, Blijdorp en Stadsdriehoek blijkt Opzoomeren haar vruchten af te werpen.

Opzoomen als 'bonding' sociaal kapitaal

In het vorige hoofdstuk is al opgemerkt dat in het kader van dit onderzoek vrijwel alleen met autochtone Nederlanders is gesproken. Dat was ook het geval in buurten waar het aandeel van allochtonen zeer hoog ligt (Oude Westen, Nieuwe Westen). Dit lijkt in eerste instantie de conclusie van het Verwey-Jonker Instituut uit 2001 te onderschrijven, namelijk dat Opzoomer Mee vooral een project is voor autochtone bewonersgroepen. Het blijkt veel moeilijker te zijn allochtone medebewoners te bereiken, vaak omdat de levensstijlen niet overeenkomen, aldus de Utrechtse onderzoekers. Het voorbeeld uit dit onderzoek van de Messchertstraat, waarbij óf de allochtone vrouwen óf de allochtone mannen bij een gezamenlijke straatmaaltijd komen, is in dit kader veelzeggend. Om het met Putnam te zeggen: Opzoomen lijkt vooral het 'bonding' sociaal kapitaal te versterken, maar niet direct het 'bridging' sociaal kapitaal. Toch geven diverse bewoners aan dat de Opzoomeracties een goed instrument zijn om nieuwkomers te betrekken bij de straat. Ze zijn echter vaak (nog) niet betrokken bij de organisatie van het Opzoomen en er is juist in het kader van dit onderzoek gesproken met bewoners die zich daarmee bezig houden.

Om terug te komen bij Putnam: de Amerikaanse socioloog is sterk voorstander van het herstel van sociaal kapitaal, iets wat uiting moet komen in iets simpels als het kennen van elkaars voornaam. Dat laatste lijkt met Opzoomen wel het geval te zijn.

De andere resultaten van het eerdergenoemde onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut komen in grote trekken overeen met die van deze studie. Ook de respondenten van dit onderzoek vinden dat Opzoomer Mee een impuls geeft aan de sociale netwerken in de straten (en buurten) van Rotterdam.

Uiteenlopende definities van sociale integratie

De gemeente Rotterdam benadrukt in haar definitie van sociale integratie met name het samengaan van allochtone en autochtone Nederlanders. „Integratie is als het ritsen op de snelweg: het moet van twee kanten goed gaan, het betekent de ene keer invoegen, met respect en kennis van de regels (inburgering) en de andere keer op tijd even inschikken.” (collegeprogramma Rotterdam 2002-2006, september 2002, p.33). De ondervraagde bewoners geven sociale integratie echter een veel algemener karakter, wat meer overeen komt met de definities die door wetenschappers worden gehanteerd, onder andere die van Engbersen.

Hoewel de definities van de ondervraagde bewoners nogal uiteenlopen, lijkt de rode draad te zijn dat sociale integratie het bouwen van een sociaal netwerk in de straat is, ongeacht of dat met autochtone of allochtone Nederlanders is, waarbij de bewoners enigszins op de hoogte zijn van het reilen en zeilen van hun medebewoners. Het gaat om het nemen van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de gezamenlijke leefruimte, met respect voor elkaars normen en waarden. Eén bewoner voegt daaraan toe dat het niet zozeer gaat om afkomst, maar vooral om inkomensgroeperingen die met elkaar moeten

leren om te gaan. Veruit de meest bewoners wijzen de autochtonen/allochtonenconnotatie af die het Rotterdamse college met name aan het begrip sociale integratie geeft.

7. Conclusie

In de inleiding van deze scriptie werd de vraag gesteld of project Opzoomeren een geschikt beleidsinstrument is om sociale integratie in Rotterdam te bevorderen. Deze vraag is vervolgens de aanleiding geweest om diepgaand in te gaan op het begrip sociale integratie en het project Opzoomer Mee. Ook heeft deze probleemstelling centraal gestaan bij het veldonderzoek, de interviews die her en der in Rotterdam werden afgenomen.

Afgaande op de beweging op de Straatladder - de maatstaf die werd gehanteerd om die 'geschiktheid' van het Rotterdamse beleidsinstrument te testen – kan deze vraag bevestigend worden beantwoord. Immers, de indicator was dat als gevolg van het Opzoomeren een straat of buurt als gevolg tenminste één trede zou moeten klimmen en – zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven – is dat ook gebeurd. We kunnen dus stellen dat Opzoomeren een positieve impuls geeft aan de sociale integratie in de straten van Rotterdam.

Bij deze conclusie moeten echter wel een aantal kanttekeningen worden gemaakt. Eén is dat het Opzoomeren in veel straten een uiterst smalle basis heeft en daarmee uiterst kwetsbaar is. In veruit de meeste straten wordt het Opzoomeren gedragen door een kleine kern bewoners (soms één persoon), met daaromheen een grote periferie aan participerende, maar voor de rest inactieve bewoners. Valt deze harde kern weg, dan is het met het Opzoomer Mee gedaan.

Een ander kritische noot is het imago dat aan het Opzoomeren is gaan kleven. In de 'betere' wijken van Rotterdam heeft Opzoomeren de naam een project voor volkswijken te zijn en wordt er enigszins neergekeken op het project. Dit slechte imago kan een bedreiging vormen voor de participatie van een deel van de wijken in Rotterdam aan het Opzoomeren.

Een derde kanttekening betreft de duurzaamheid van het project. De eenvoud van Opzoomeren betekent tegelijkertijd een beperking van dit project op de lange termijn. Bewoners willen soms méér, maar een dergelijke uitbreiding is moeilijk, omdat het arsenaal aan mogelijkheden binnen Opzoomeren redelijk beperkt is. Uitbreiding is mogelijk via Stadsetiquette, maar het is de vraag of straten de verregaande stap willen maken naar het maken van afspraken met gemeentelijke instellingen. Opzoomeren lijkt in sommige straten het einde van haar houdbaarheidsdatum bereikt te hebben.

Een ander punt is dat de bewoners en gemeente een ander uitgangspunt hanteren als het gaat om sociale integratie. Waar het college sterk de nadruk ligt op het samenleven van allochtonen en autochtonen, daar denken de bewoners veel meer in algemene termen over sociale integratie. Vooralsnog komt dat nog niet heel erg duidelijk naar voren in de gemeentelijke campagnes, maar feit blijft dat de denkbeelden van de gemeente en de bewoners op dit punt uiteenlopen.

Sociale integratie is een containerbegrip waar iedereen zijn of haar invulling kan geven. In de maatschappelijke discussie die al enkele jaren woedt is daarbij het accent komen te liggen op de inbedding van nieuwkomers (allochtonen) in de Nederlandse samenleving. Zowel het kabinet Balkenende-II als het huidige Rotterdamse college leggen sterk de nadruk op een scheiding tussen nieuwkomers en oudkomers die geslecht dient te worden. De geïnterviewde bewoners daarentegen wijzen een dergelijke scheiding af. Volgens hen is sociale integratie méér dan dat; ook de oudkomers waarmee geen contact (meer) mee is moeten bij de straat worden betrokken. Er is in dat opzicht dus een discrepantie tussen de toon van de huidige maatschappelijke discussie en datgene wat uit in dit onderzoek naar voren komt.

Sociale integratie is geen eendimensionaal begrip, zo stellen zowel Entzinger en Biezeveld als Engbersen, maar een begrip met verschillende dimensies. De uitkomsten van deze studie lijken hun theorie te staven. Opzoomeren bevordert niet dé sociale integratie als geheel, maar stimuleert dimensies (de structurele dimensie bij Entzinger en Biezeveld en de morele dimensie bij Engbersen) van dit begrip. Wellicht dat op langere termijn ook de andere dimensies van sociale integratie een stimulans krijgen. Entzinger en Gowricharn hebben er – onafhankelijk van elkaar - - op gewezen dat integratie een zaak voor de lange termijn is.

Een en ander pleit voor een verandering van zowel de teneur van het publieke debat als ook de definities waarop overheden hun beleid rond sociale integratie hebben gebaseerd. Door de focus op de scheiding tussen nieuwkomers/oudkomers zijn deze verkokerd geraakt, verbreding zou dan een logische stap zijn.

De stelling van zowel Komter, Engbersen en Burgers als Blokland-Potters dat er door pogingen van de overheid geen ‘Gemeinschaften’ zouden kunnen ontstaan lijkt naar aanleiding van dit onderzoek enige aanpassing te behoeven. Immers, ook in de sociaal-economisch betere wijken van Rotterdam blijken dergelijke gemeenschappen te kunnen vormen, hoe bescheiden van schaal ook. Het zijn niet alleen de sociaal zwakkere bewoners die meedoen met Opzoomeren.

Hoe het ook zij, het valt in ieder geval te prijzen dat de gemeente Rotterdam een poging doet om de sociale integratie te bevorderen. Diverse andere gemeenten in Nederland hebben het Opzoomeren al overgenomen, sommigen hebben hun eigen, gelijkende programma’s, bijvoorbeeld in Den Haag ‘Straat voor de Mens’. Wellicht dat andere gemeenten uit Nederland lering kunnen trekken uit de resultaten van het Opzoomeren in Rotterdam.

Afsluitend kan worden gesteld dat het eigenlijk niet meer dan logisch is dat Opzoomeren helpt de sociale integratie in Rotterdam te bevorderen. Wie met elkaar activiteiten onderneemt, leert elkaar nu

eenmaal vanzelf tot op zekere hoogte kennen. Anders gezegd: het zou merkwaardig zijn geweest als Opzoomeren géén enkel effect op het gebied van sociale integratie zou hebben gehad.

In dat kader kan men stellen dat Opzoomeren inspeelt op een heel menselijke behoefte van mensen: contact met soortgenoten. Of zoals een bewoonster van de Baarsweg in Hoogvliet-Zuid het treffend uitdrukt: „Mensen kunnen niet zonder mensen leven. Dan worden ze grijs en eenzaam.”

8. Enkele beleidsaanbevelingen

Aan het eind van deze scriptie wil ik ingaan op een aantal beleidsaanbevelingen rond het project Opzoomer Mee. Ten eerste zou het Rotterdamse college er wellicht goed aan doen een breed onderzoek te houden onder de bevolking in Rotterdam over de opvattingen over het Opzoomeren. Dit onderzoek is een niet-representatieve casestudy, maar een representatieve enquête zou een completer beeld bieden op de opvattingen van de Rotterdammers over Opzoomer Mee. Zo kan het college ervoor zorgen dat het aanbod vanuit het Opzoomerbureau overeenkomt met de vraag vanuit de bewoners. Ook biedt een grootschalig onderzoek de mogelijkheid om goed na te gaan of het beleid rond sociale integratie op dezelfde definitie is gestoeld als datgene wat de inwoners van Rotterdam als sociale integratie betitelen.

Wellicht dat uit dit brede onderzoek ook naar voren komt dat het Opzoomeren wat slechts begint te worden en dat het project wel een nieuw likje verf kan gebruiken. Het college zou er goed aan doen goed de inhoud van het project eens onder de loep te nemen of, verregaander, zelfs met een geheel nieuw initiatief te komen.

Voor deze scriptie heb ik zelf criteria moet vaststellen op basis waarvan het succes van Opzoomeren vastgesteld kon worden. Het is wellicht goed dat het college – al dan niet met de Rotterdamse bevolking – nadenkt over de ontwikkeling een set onafhankelijke criteria waarmee zo eenduidig mogelijk het resultaat van Opzoomeren in de Rotterdamse straten gemeten kan worden. Het huidige college laat zich erop voorstaan duidelijke resultaten van haar beleid aan de buitenwereld te willen presenteren. Het lijkt dan ook niet meer dan logisch dat dit ook voor Opzoomer Mee gebeurt.

Bronnen

Geraadpleegde boeken en artikelen

Biezeveld, R. & Entzinger, H. (2003). *Benchmarking in Immigrant Integration*. Brussel: European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.

Blokland-Potters, T. (1998). *Wat stadbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok/Agora.

Braster, J.F.A. (2000). *De kern van casestudy's*. Assen: Van Gorcum.

Brubaker, R. (2001). The return of assimilation. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 24, 531-548.

Burgers, J., Engbersen, G. & Komter, A. (2000). *Het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Duyvendak, J.W (2002). De maakbare migrant. *De Helling*, 1, 38-42.

Duyvendak, J.W en Graaf, P. van der (2001). *Opzoomeren, stille kracht?. Een onderzoek naar de kwaliteiten van het Opzoomeren in Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Engbersen, G. & Gabriëls, R. (1995). Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid, in: G. Engbersen en R. Gabriëls (red.), *Voorbij assimilatie en integratie*, (pp.15-42). Amsterdam/Meppel: Boom.

Entzinger, H. (2002). *Voorbij de multiculturele samenleving*. Assen: Van Gorcum.

Glazer, N. & Moynihan, D. (1963). *Beyond the Melting Pot*. Cambridge: MIT Press/Harvard University Press.

Gowricharn, R.S. (1995). Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid, in: G. Engbersen en R. Gabriëls (red.), *Integratie in een verbeelde werkelijkheid*, (pp.204-248). Amsterdam/Meppel: Boom.

Komter, A. (2004). Grenzeloze solidariteit, in: H. Entzinger en J. van der Meer (red.), *Informele solidariteit in de immigratiesamenleving: het gevaar van groepsbinding en de noodzaak van bruggen*, (pp.23-30). Amsterdam: De Balie.

Neleman, J.C. (2002). *Opzoomer Mee, Het project Opzoomer Mee en sociaal kapitaal in de straten van Rotterdam*. Paper in het kader van het vak SVBI/GVBI.

Ornstein, L. & Weezel, M. van (1999). *Frits Bolkestein. Portret van een liberale vrijbouter*. Amsterdam: Promotheus.

Opzoomercongres (2001,december). *5 straten in beeld*. Studie gepresenteerd op het Opzoomercongres, Rotterdam.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Society*. New York: Touchstone.

Snel, E. (2003). *De vermeende kloof tussen culturen*. Rede uitgesproken bij het aanvaarden van het ambt van bijzonder hoogleraar Intercultureel Bestuur aan de Universiteit Twente door prof. dr. E. Snel op 15 mei 2003.

Sociaal Cultureel Planbureau (2003). *Rapportage minderheden 2003*. Den Haag: SCP.

Tijdelijke commissie onderzoek integratiebeleid Tweede Kamer (2004). *Bruggen bouwen (28 689)*. Den Haag: Sdu.

Geraadpleegde beleidsstukken

CDA (maart 2004). *Investeren in integratie, Reflecties rondom diversiteit en gemeenschappelijkheid*. Rotterdam.

College van B&W Rotterdam (september 2002). *Collegeprogramma 2002-2006*. Rotterdam: Bestuursdienst Rotterdam.

College van B&W Rotterdam (2003). *Kadernotitie sociale integratie in de moderne Rotterdamse samenleving*. Rotterdam: Bestuursdienst Rotterdam.

College van B&W Rotterdam (mei 2004). *Veiligheidsindex 2004*.

GroenLinks (maart 2004). *Het hoofd koel, het hart warm; integratie door emancipatie*. Amsterdam.

Ministerie van Algemene Zaken (2003). *Meedoen, meer werk, minder regels. Hoofdlijnenakkoord voor het kabinet CDA, VVD, D66*. Den Haag, 16 mei 2003.

PvdA (april 2004): *Nota 'Integratie en immigratie: aan het werk'*. Den Haag.

VVD (februari 2004). *Integratie van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag.

Geraadpleegde krantenartikelen

NRC Handelsblad: *'Het multiculturele drama, door Paul Scheffer'*, 29 januari 2000.

de Volkskrant: *'Integreren was nooit een plicht'*, 30 september 2003.

de Volkskrant: *'Culturele verschillen moet je niet stimuleren'*, 16 januari 2004.

Geraadpleegde statistische bron:

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS), Rotterdam.

Geraadpleegde websites:

Projectbureau Opzoomer Mee (www.opzoomer.nl)

Website Kopenhagen over Opzoomer (www.opzoomer.dk)

Bijlage 1: vragenlijst

Zoals in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 5 vermeld werden bij een aantal bewoners middels semi-gestructureerde interviews afgenomen in de periode van 28 april tot en met 23 juni 2004.

Met de respondenten werden de volgende thema's doorgenomen:

- de karakteristieken van de straat. Het gaat hierbij onder meer om het aantal bewoners, wat voor bewoners er in de straat wonen, dit alles met doel een algemeen beeld te schetsen van de buurt;
- de geschiedenis van Opzoomeren in de straat. Wat was destijds de historische aanleiding tot Opzoomeren?;
- de Opzoomeractiviteiten in de straat. Wat wordt er georganiseerd en hoe vaak? Verder: hoeveel mensen zijn er betrokken bij de organisatie van het Opzoomeren in de straat;
- ondersteuning van de kant van de overheid. Hoe groot is de rol van een opbouwwerker of deelgemeente;
- participatie in straat of buurt. Het is goed te weten hoeveel mensen er eigenlijk meedoen aan Opzoomeren. Daarnaast: welke mensen doen er eigenlijk mee?;
- het effect van Opzoomeren. Het gaat hier om het sociale aspect. Versterkt Opzoomeren de sociale verbanden in een straat of buurt? Tot hoe ver gaan die sociale contacten?
- de toekomst. Is het de bedoeling om actief te blijven met het Opzoomeren? Wat valt er nog te bereiken?;
- de definitie van sociale integratie. Uit hoofdstuk 1 blijkt dat er veel definities bestaan van sociale integratie. Politici, beleidsmakers en wetenschappers hebben zo hun omschrijvingen en ook het Rotterdamse college is bij haar beleid van een bepaalde definitie uitgegaan. Interessant is om te weten hoe de bewoners – de subjecten zelf – over deze term denken.

Bijlage 2: lijst geïnterviewden

Voor dit onderzoek werden de volgende personen geïnterviewd:

	Naam	M/V	Straat	Wijk	Datum interview
1.	Wil Hendriks	M	Bergoord	Groot-IJsselmonde	28 april 2004
2.	Mirjam den Breejen	V	Zwijnsbergenweg	Beverwaard	29 april 2004
3.	Annelies de Weerd	V	Hobokenstraat	Dijkzigt	12 mei 2004
4.	Justien Marseille	V	Mathenesserlaan	Oude Westen	18 mei 2004
5.	Mieke Piket	V	Scheepmakerskade	Stadsdriehoek	18 mei 2004
6.	Jannie Hommes	V	Clementstraat	Oud-Charlois	19 mei 2004
7.	Rob Aalbers	M	(lid bewonersorganisatie)	Ommoord	24 mei 2004
8.	Kees van den Hooven en Rik Roelfzema	M	Jan Hudigstraat	's-Gravenland	25 mei 2004
9.	Rita Valks	V	Sonmansstraat	Blijdorp	1 juni 2004
10.	Marjan Hut	V	Insulindestraat	Bergpolder	1 juni 2004
11.	Jacqueline Ravestein	V	Essenburgsingel	Nieuwe Westen	14 juni 2004
12.	Idi Jansen	V	Baarsweg	Hoogvliet-Zuid	16 juni 2004
13.	Hans Maas	M	Drievriendendwarsstraat	Oude Westen	18 juni 2004
14.	José Spiering	V	(opbouwwerk Overschie)	Overschie	22 juni 2004
15.	Sonja Krijgsman	V	2 ^e Reserveboezemstraat	Nieuw-Crooswijk	23 juni 2004
16.	Tiny van Wijk	V	Messchertstraat	Nieuwe Westen	23 juni 2004

Bijlage 3: statistische data onderzochte wijken

Leeftijdopbouw (2004)

	totaal aantal inwoners	% inwoners 0 t/m 14 jaar	% inwoners 15 t/m 64 jaar	% inwoners 65 jaar en ouder
Stadsdriehoek	11875	5	82.4	12.6
Oude Westen	10411	18.2	72.8	9
Dijkzicht	604	0.6	81.4	17.9
Delfshaven	6795	15.2	78.8	6
Nieuwe Westen	19202	21.1	73.1	5.8
Overschie	6801	16.1	69.4	14.4
Bergpolder	7621	10.4	82.3	7.3
Blijdorp	9484	10.3	74.6	15.1
Nieuw-Crooswijk	4541	19.4	73.4	7.2
's-Gravenland	8450	24.2	68.1	7.8
Ommoord	25177	12.6	57.2	30.3
Groot-IJsselmonde	27501	15.6	58.1	26.3
Beverwaard	12611	21.7	71.4	6.9
Oud-Charlois	13178	17.5	70.7	11.8
Hoogvliet-Zuid	21452	16.6	63	20.4
Totaal	599544	17.2	68.4	14.4

Bron: COS

Inkomen (2000)

	gestandaardiseerd huishoudinkomen (NL =100)	% huishoudens met een hoog inkomen	% huishoudens met een laag inkomen
Stadsdriehoek	112.8	18	13
Oude Westen	82.2	11	35
Dijkzicht	83.3	5	?
Nieuwe Westen	78.9	10	33
Overschie	99.4	19	13
Bergpolder	87.8	7	22
Blijdorp	104.4	16	12
Nieuw-Crooswijk	77.8	8	34
's-Gravenland	133.3	43	7
Ommoord	98.3	17	15
Groot-IJsselmonde	86.1	10	20
Beverwaard	85.6	13	20
Oud-Charlois	82.8	8	22
Hoogvliet-Zuid	92.8	14	15
Gemiddelde	90	13	22

Bron: CBS (via COS)

Bewoningsduur (2004)

	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres < 1 jaar	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres 1 jaar	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres 2-4 jaar	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres 5-9 jaar	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres 10-14 jaar	% hoofdbewoners met verblijfsduur op adres 15 jaar of meer
Stadsdriehoek	14.2	14.1	28.9	18.5	7	17.2
Oude Westen	8.4	8.9	19.7	20.7	17.4	24.9
Dijkzicht	24	28.9	28.5	12.9	3.3	2.4
Delfshaven	13.1	12.9	26.5	19.9	12.6	14.9
Nieuwe Westen	10.9	11.4	22.6	25.6	15.3	14.2
Overschie	7	7.9	18.6	18.9	11.1	36.6
Bergpolder	12.3	13.9	29.5	23.3	7	14.1
Blijdorp	10.4	11.1	24.7	19.8	9.6	24.4
Nieuw- Crooswijk	9.1	7.7	22.2	25.7	22.1	13.2
's-Gravenland	7.2	7.5	22	30.9	28.1	4.3
Ommoord	6.9	6.2	18	19.9	10	39.1
Groot- IJsselmonde	8.3	8.5	22.1	18.8	11.1	31.2
Beverwaard	7.6	8.1	26.6	21	11.4	25.3
Oud-Charlois	12.7	9.8	23.9	23.6	10.4	19.6
Hoogvliet- Zuid	5.9	5.3	19	21.7	12	36.1
Totaal	9.6	9.4	22.5	22.8	12.7	23

Bron: COS

Vestigers en vertrekkers (2002)

	% vestigers in buurt	% vertrekkers in buurt
Stadsdriehoek	18.9	15.7
Oude Westen	13.6	14.3
Dijkzicht	44.5	19.9
Nieuwe Westen	16.7	16.7
Overschie	7.7	7.6
Bergpolder	19.4	19.2
Blijdorp	13.1	14
Nieuw-Crooswijk	11.5	13.8
's-Gravenland	7.9	8.2
Ommoord	6.3	5.8
Groot-IJsselmonde	8.7	9.2
Beverwaard	10.7	10.8
Oud-Charlois	15.2	15.3
Hoogvliet-Noord	6.9	9.1
Hoogvliet-Zuid	5	6.1

Bron: COS

Huur- en koopwoningen (2003)

	% huurwoningen	% koopwoningen
Stadsdriehoek	75	25
Oude Westen	92	8
Dijkzigt	77	23
Nieuwe Westen	86	14
Overschie	47	53
Bergpolder	75	25
Blijdorp	57	43
Nieuw-Crooswijk	97	3
's-Gravenland	49	51
Ommoord	77	23
Groot-IJsselmonde	80	20
Beverwaard	69	31
Oud-Charlois	74	26
Hoogvliet-Zuid	75	25
Gemiddelde	77	23

Bron: COS

Adresbezetting (2004)

	% Adressen met 1 bewoner	% Adressen met meer dan 2 bewoners
Stadsdriehoek	55.7	44.4
Oude Westen	39.3	60.7
Dijkzigt	80.5	19.5
Delfshaven	46.8	53.3
Nieuwe Westen	35.8	64.2
Overschie	29.8	70.1
Bergpolder	55	45
Blijdorp	48.1	51.8
Nieuw-Crooswijk	42.5	57.5
's-Gravenland	24	76
Ommoord	40.2	59.9
Groot-IJsselmonde	42.3	57.7
Beverwaard	25.7	74.4
Oud-Charlois	40.9	59.1
Hoogvliet-Zuid	30.9	69
Gemiddelde	39.9	60.1

Bron: COS

Verhouding allochtonen en autochtonen (2004)

	% autochtonen	% allochtonen
Stadsdriehoek	67.1	32.9
Oude Westen	26.7	73.3
Dijkzigt	54.6	45.4
Nieuwe Westen	27.1	72.9
Overschie	81.3	18.7
Bergpolder	60.4	39.6
Blijdorp	76.2	23.8
Oude Noorden	36.7	63.3
Nieuw-Crooswijk	39.3	60.7
's-Gravenland	72.6	27.4
Ommoord	80.1	19.9
Groot-IJsselmonde	68.5	31.5
Beverwaard	52.5	47.5
Oud-Charlois	49.1	50.9
Hoogvliet-Zuid	76	24
Gemiddelde	54.8	45.2

Bron: COS

De gemeente Rotterdam heeft in 2002 een zogenaamde Veiligheidsindex in het leven geroepen, samengesteld uit zowel objectieve gegevens (zoals het aantal aangiften) als ook uit subjectieve gegevens, zoals data uit bewonersenquête. Op basis van de score in de Veiligheidsindex wordt een wijk ingedeeld in een bepaalde categorie:

Categorie-indeling Veiligheidsindex

	Score Veiligheidsindex
Onveilige wijk	< 3,9
Probleemwijk	van 3,9 tot 5,0
Bedreigde wijk	van 5,0 tot 6,0
Aandachtswijk	van 6,0 tot 7,1
(Redelijk) veilige wijk	≥ 7,1

Score Veiligheidsindex per wijk

Wijk	Positionering	Score 2001	Score 2002	Score 2003
Oude Westen	Onveilig	1,5	1,8	2,2
Dijkzigt	Onveilig	1,8	1,5	2,7
Stadsdriehoek	Probleem	2,8	3,1	3,9
Nieuwe Westen	Probleem	3,8	4,4	4,6
Oud-Charlois	Bedreigd	5,0	5,4	5,0
Bergpolder	Bedreigd	5,6	5,3	5,9
Blijdorp	Veilig	7,0	6,9	7,9
Groot-IJsselmonde	Aandacht	6,0	6,3	6,5
Beverwaard	Aandacht	6,2	5,8	6,5
Hoogvliet-Zuid	Veilig	7,1	6,4	7,3
Ommoord	Veilig	7,5	7,3	7,9
's-Gravenland	Veilig	8,6	8,7	9,6
Overschie	Veilig	6,9	6,5	7,1
Nieuw Crooswijk	Probleem	4,9	4,8	4,5
Rotterdam	Aandacht	5,6	5,6	6,2

Bron: Veiligheidsindex 2004